

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

COVID-19 Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Halleri: Evde Kalan Erkekler

Gender Status during COVID-19: Men Staying at Home

Havva Eylem KAYA¹ , Ceylan YAŞAR²

Öz

Toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp rol ve beklentiler neredeyse her toplumda kadın veya erkek farketmeksizin bireylerin yaşamlarını etkileyerek onları birer kafes içerisine hapsedmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitliğine dair sorunlar özellikle kadınların aleyhine işleyerek erkek egemen sistemlerin yaratılmasıyla sonuçlanmaktadır. Baskı, sömürü ve ayrımcılığın asıl öznesi haline getirilen kadınlar, yalnızca özel alanla ve özel alandaki işlerle özdeşleştirilirken, erkeklerse kamusal alanın hakimi olarak kadını olan ve özel alanla ilişkilendirilen her türlü işten uzak durarak kendilerini soyutlamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'yi de etkileyen COVID-19 salgınının yüzyıllardır süregelen cinsiyetçi iş bölümünde ne gibi değişikliklere yol açtığı veya böyle bir değişimin söz konusu olup olmadığına açığa çıkarılması önem arz etmektedir. Pandemi süreci, erkeklerin ev içi/özel alanı ciddi anlamda ilk kez deneyimledikleri bir süreç olması sebebiyle önemlidir. Süreç içerisinde kamusal alandan ve bu alandaki faaliyetlerden uzak kalan erkeklerin ev içi/özel alan deneyimleri, toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp rol ve beklentilerle hegemonik erkeklik örüntülerinde herhangi bir değişim yaşanıp yaşanmadığının tespiti açısından değerlidir. Bu noktadan hareketle tasarlanan ve nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilen bu çalışmada; pandemi boyunca evde kalan erkeklerin evde kalma deneyimleri, özel alana uyum süreçleri, süreç içerisinde ev içi/özel alanda sürdürülen pratiklerin ve iş bölümünün ne derece cinsiyetçi olduğu ile kadınların bu süreçte yaşadıkları baskı ve şiddetin boyutu açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Toplumsal Cinsiyet, Hegemonik Erkeklik, Pandemi, Kamusal Alan, Özel Alan

Abstract

In almost every society, gender roles and expectations affect individual lives, confining them in cages regardless of gender. Gender equality problems work against women and result in the creation of male-dominated systems. Women, the main subject of oppression, exploitation, and discrimination, are identified only with the private sphere and jobs in the private sphere. Men, on the other hand, as the rulers of the public sphere, isolate themselves from all kinds of jobs that are feminine and associated with the private sphere. Therefore, with the COVID-19 pandemic affecting Turkey, it is critical to reveal what changes have led to or whether such a change has been involved in centuries of sexism. The pandemic effect is significant because men experience the domestic/private sphere for the first time. The domestic/private sphere experiences of men who stay away from the public sphere and activities will determine whether there is any change in the gender-related roles and expectations and hegemonic masculinity patterns. This study was designed with this purpose and implemented with qualitative research methods. Specifically, we investigate the experiences of men staying

¹ Havva Eylem KAYA (Doç. Dr.), Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Isparta, Türkiye.
E-posta: eyka76@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-0736-5662

² Sorumlu Yazar: Ceylan YAŞAR, (Yüksek Lisans Öğrencisi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye. E-posta: ceylan.yasar72@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1963-396X

Atf: Kaya, H.E., & Yasar, C. (2021). COVID-19 sürecinde toplumsal cinsiyet halleri: Evde kalan erkekler. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 22, 1–30. <https://doi.org/10.26650/iukad.2020.786382>

at home during the pandemic, the processes of adaptation to the private sphere, the degree of sexist practices, the division of labor in the home/private area during the process, and the extent of the pressure and violence women experience during this period.

Keywords

Gender, Hegemonic Masculinity, Pandemia, Public Sphere, Private Sphere

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili sorunlar, Türkiye ve dünya gündemini meşgul eden en önemli sorunlardan biri olarak güncelliğini korumaya devam etmektedir. Hemen hemen her toplumda kadınların erkekler karşısında daha aşağıda konumlandırılmasına bağlı olarak ortaya çıkan bu eşitsizlikler, sömürülmeleri ve en temel haklardan bile faydalanamamaları şeklinde tezahür etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde kadınları erkekler karşısında daha aşağıda konumlandıran ataerkil ideoloji ve yapılanmalar kadınların daima aleyhine işlerken yaşamın her alanı erkek iktidarına göre şekillenmekte, kadınlar eğitimden, sağlığa, iş yaşamından, siyasete kadar pek çok alanda dezavantajlı konumda olmaktadır.

İkincil ve dezavantajlı konumdaki kadın figürünün karşısında ise birincil ve avantajlı konumdaki hegemonik erkeklik bulunmaktadır. Toplumsal yaşamın her alanına sirayet eden hegemonik erkeklik kurgusu/örüntüleri hem özel hem de kamusal alanda kadının baskılanması ve tahakküm altına alınması ile sonuçlanmaktadır. Bu çerçevede erkek kamusal alanla, kadın ise özel alanla özdeşleştirilmekte, kadın ve erkeğin görev ve sorumlulukları da bu ayrıma bağlı olarak birbirinden net bir şekilde ayrılmaktadır. Özel alanla ilişkilendirilen kadın; yemek, temizlik ve bakım gibi özel alana dair işlerden sorumlu tutulurken erkek ise evin reisi olarak kamusal alanla ve ailenin geçimini sağlamakla görevlendirilmektedir.

Ev içi/özel alan, erkeklerin pek de aşına olmadığı bir alan olması sebebiyle önem arz etmektedir. Söz konusu alanla ilgili sınırlı bilgi ve sınırsız söz hakkına sahip olan erkekler göre, bu alanın idaresi son derece kolay ve keyiflidir. Kendileri kamusal alanın ağır yükü altında ezilirken (!) kadınlar ise, ev içi/özel alanın keyfini çıkararak (!) gün boyunca yiyip, içip, dinlenmektedir. Kadınların bu alandaki varlığını ve emeğini değersiz göyerek itibarsızlaştıran erkekler ise, istek ve beklentilerinin kusursuz bir şekilde yerine getirilmesini talep etmekte, bunu eşlerinin ya da çocuklarının bir numaralı görevi olarak görmektedir. Şayet kendileri kamusal alanda ailenin geçimini sağlayarak sorumluluklarını ifa ediyorsa, kadınlar da kendi paylarına düşeni yani eşlerinin istek ve ihtiyaçlarını karşılama görevini ihmal etmemelidir. Dolayısıyla son derece cinsiyetçi bir şekilde yapılan bu görev paylaşımının pandeminin etkisi ve erkeklerin evde kalma olgusunu tatmasıyla ne şekilde değişikliğe uğradığı veya böyle bir değişimin söz konusu olup olmadığı araştırılmaya değer görülmektedir. Zira hastalığın kolay bir

şekilde yayılıyor olması pek çok sektörün faaliyetlerine ara vermesi ve erkeklerin de ev içi/özel alanı deneyimlemeye başlamasıyla sonuçlanmıştır.

Bu noktadan hareketle tasarlanan bu çalışmada ilk olarak, pandemi süreci boyunca evde kalan erkeklerin evde kalma deneyimleri, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda zorlanıp zorlanmadıkları ve süreç içerisinde neyin ya da nelerin özlemini/eksikliğini hissettikleri açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. Zira pandemi sürecinde evde kalan erkekler, kamusal alandan, bu alandaki faaliyetlerden ve kendi alışkanlık ile rutinlerinden uzak kalmışlardır. Dolayısıyla sürecin onlar açısından sıkıntı yaratan yanlarının açığa çıkarılması gerekmektedir. İkinci olarak, evde kalan erkeklerin özel alana uyum süreçleri ve bu sürecin çatışma ve tartışmalara yol açıp açmadığı tespit edilecektir. Kamusal alandan ve bu alanda ifa ettikleri sorumluluklardan uzak kalan erkeklerin çok da aşına olmadıkları bir alana adım atması ev içi/özel alandaki çatışma ve tartışmaların artışını tetikleme ihtimalini barındırmaktadır. Hem özel hem de kamusal alanı domine eden erkeklerin evde kaldıkları süre boyunca eşleri ya da partnerleri ile tartışıp tartışmadıkları ve en çok hangi konularda anlaşmazlık yaşadıklarının tespiti, hegemonik erkeklik örüntülerinin ortaya çıkarılması bağlamında önem teşkil etmektedir. Üçüncü ve son olarak ise süreç içerisinde ev içi/özel alanda sürdürülen pratiklerin ve iş bölümünün ne derece cinsiyetçi olduğu ve kadınların bu süreçte yaşadıkları baskı ve şiddetin boyutu belirlenecektir. Toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp rol ve beklentiler ile hegemonik erkeklik örüntüleri yapısı itibarıyla en çok kadınları etkilemekte, dezavantajlı konumlarının sürdürülmesine hizmet etmektedir. Bu nedenle, pandemi sürecinde evde kalan erkeklerin kadınlar üzerinde baskı ve tahakküm kurma şekillerinin ve kadınların bundan nasıl etkilendiğinin ortaya konması şarttır.

1. Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet

Gündelik yaşamda ve dilde genellikle herhangi bir ayrıma gidilmeden birlikte ifade edilmelerine karşılık, cinsiyet temelinde şekillenen biyolojik özellik ile bu özelliğin üzerinde inşa edilen toplumsal durum, bilim çevrelerinde cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) terimleri ile isimlendirilmekte ve birbirinden ayrı tutulmaktadır (Vatandaş, 2007:31). Cinsiyet, insanın taşıdığı kromozomlar tarafından belirlenen “kadın” ya da “erkek” olma halini ifade etmekte, kadın ile erkek arasındaki biyolojik her türlü farklılığı belirtmek için kullanılmaktadır. Bireyin cinsiyeti anne ile babadan gelen kromozomlar ve kişinin hormonlarına bağlı olarak oluşmakta, biyolojik olarak “kadın” ve “erkek” olmak ise doğal ve doğuştan olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal cinsiyet terimi ise toplumsal ve kültürel bir şekilde yapılandırılan “kadınlık” ve “erkeklik” durumlarına gönderme yapmaktadır (Heşen, 2010: 14, Güdücü, 2018:15). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere doğuştan getirilen ve biyolojik olarak belirlenen kadın ve erkek olma halini ifade eden cinsiyet teriminin, toplum tarafından şekillendirilerek “kadınlık” ve “erkeklik” haline dönüştürülmesi bizi toplumsal cinsiyet terimine götürmektedir.

Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım, kadınların, erkeklerin hükmü altındaki ikincil konumunu kadınların anatomilerine dayandıran genel eğilimle baş etmek için ortaya konmuştur. Yıllar boyunca toplumda kadınlara ve erkeklere atfedilen farklı özelliklerin, roller ve statülerin biyolojik olarak belirlendiğine, bunların doğal dolayısıyla da değiştirilemez olduğuna inanılmış bir bakıma kadınlar ve kadınların bedeni onların toplumdaki ikincil statülerinin sorumlusu olarak görülmüştür (Bhasin, 2003:7). Toplumsal cinsiyet kavramını ilk kullanan birkaç feminist akademisyen arasında yer alan Ann Oakley, toplumsal cinsiyetin kültürle olan yakın ilişkisine dikkat çekmektedir. Ona göre toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir, kadın ve erkeklerin ‘dişil’ veya ‘eril’ olarak sosyal sınıflandırılmasına işaret etmektedir. İnsanların kadın ya da erkek olması, çoğunlukla biyolojik göstergelere göre anlaşılabilirken dişil veya eril olduğu ise aynı şekilde anlaşılabilir değildir. Buradaki ölçütler kültürel olduğu için yere ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Toplumsal cinsiyetin doğal bir şey olmaktan ziyade, kültürel ve toplumsal bir nitelik olduğu gerçeğinin kanıtı, onun zaman boyunca, farklı yerlerde ve farklı sosyal gruplar arasında değişmeye devam etmesi ile ilgilidir. Örneğin; bir kabile kızı hayvan otlatarak, meyve, yaprak veya dal toplamak için ağaçlara tırmanarak ormanda özgürce dolaşırken orta sınıftan bir kız çocuk okula ya da eve kapatılabilmektedir (Bhasin, 2003:8-10).

2. Toplumsal cinsiyet bağlamında kadına yüklenen roller

Kadınlar ve erkeklerle ilgili geliştirilen çeşitli toplumsal beklentiler toplumdan topluma ve aynı toplum içinde dahi kısmen değişse de özünde ortak noktalar bulunmaktadır. Herhangi bir toplumsal cinsiyet teorisinin başlıca öncülü, toplumsal cinsiyet kategorilerinin asıl olarak inşa edilen toplumsal yapılar olmalarıdır. Toplumsal cinsiyet olarak adlandırılan kategorinin bu özelliği Eileen Bryne’nin (1978) “*toplumsal cinsiyet toplum tarafından kız ve oğlan çocuklarına birlikte giydirilmek için dikilmiş tutumlar (giyim alışkanlığı, atfedilen kişilik özellikleri, beklenen sosyal roller vb.) bütünüdür*” tanımında oldukça iyi açıklanmaktadır (Arnot, 1982:172). Bhasin’ e göre ise (2003), toplumsal cinsiyeti belirleyen ve şekillendiren normlar toplumda kadınların ve erkeklerin yaşamlarının ve geleceklerinin hemen her durumunu belirlemektedir.

Toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp rol ve beklentilerin oluşmasında aile, eğitim, akran grubu, medya ve siyasetteki cinsiyetçi mesajlar ve din olmak üzere pek çok farklı etken devreye girmektedir. Devreye giren bu etkenlerin etkisi öylesine büyüktür ki bireyin toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp rol ve beklentileri öğrenmesi/özümsemesi yaşamının ilk yıllarında gerçekleşmekte ve tüm yaşamı da bu bağlamda şekillenmektedir. Kıyafetlerden oyuncaklara, kitaplardan oyunlara kadar uzanan geniş bir yelpazede aileler tarafından yapılan tercihlerin tamamı doğacak bebeğin beklenen rol ve beklentileri özümsemesine hizmet etmektedir. Bu bağlamda kız çocukları için “uygun” görülen pembe dünyalar adeta geleceğin provası olarak tasarlanmakta, bu bağlamda kızlara

uysal, nazik, anaç, becerikli ve hamarat olmaları gerektiği öğretilmekte, mavi dünyalarda ise oğlan çocuklar küçük yaşta daha güçlü, daha yetenekli, daha saldırgan ve rekabetçi olmaları noktasında teşvik edilmektedir.

Söz konusu rol ve beklentilerin öğretilmesi daha sonra eğitim kurumları aracılığıyla devam etmekte, bu noktada akran grupları, din, medya, siyaset gibi kurumlar da devreye girerek adeta ortaklaşa bir çalışma meydana getirmektedir. Söz konusu rol ve beklentiler, kadının değersizliğine, ikincil konumuna ve erkek egemenliğine vurgu yapan dini söylem ve metinler aracılığıyla meşru bir zemine (!) oturtulmakta, eğitim kurumlarında sunulan bilgi süreçleri ve kültürel iklim aracılığıyla da desteklenmektedir. Medya aracılığıyla ise göze sokulan zayıf ve edilgen kadın imgesi ile kadınların yapabileceklerinin bir sınırı olduğunun (!) altı çizilmekte, sadece dişilikleri ve güzellikleri ile ön plana çıkarılan kadınlar sanki başka hiçbir vasıfları yokmuş gibi davranılmaktadır. Medyada her gün evlerimize konuk olan siyasetçiler tarafından üretilen cinsiyetçi tutum ve söylemler ise sorunu daha da derinleştirmekte ve işin içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Bu noktada devreye giren ataerkil ideoloji ve söylemler kadını erkek karşısında daha aşağı olarak konumlandırmakta, erkek erkin asıl sahibi olarak görülmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın daha iyi anlaşılması için ise ataerkillik kavramının ve ideolojilerinin analizi önem arz etmektedir.

3. Ataerkil ideolojiler ve toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü

Yazınsal olarak babanın ya da aile reisi sayılan adamın yönetimi anlamına gelen ataerkillik terimi, aslen belirli bir “erkek-egemen aile” türünü tarif etmek ve egemen erkeğin yönetimi altında bulunan kadınları, daha genç erkekleri, çocukları, köleleri ve ev hizmetlilerini kapsayan geniş hane halkını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bugün daha geniş bir anlamda erkek egemenliğini, erkeğin kadına egemen olduğu güç ilişkilerini ve çeşitli yollardan kadınların ikincil konumda tutulduğu bir ideolojik sistemi ifade etmektedir. Günümüzde kadın ve erkek arasındaki ilişkileri anlamak için ataerkil sistemi çok iyi anlamak, anlatmak gerekmektedir. Zira toplumsal cinsiyet ilişkileri, ataerkil sistemin varlığı nedeniyle çarpıtılmaktadır. Sınıf farketmeksizin kadınların günlük hayatta yaşadığı bu ikincil konum, aile içinde, işyerinde ya da toplumda ayrımcılık, aşağılanmak, önemsenmemek, sömürü, şiddet, baskı, denetim, dışlanma gibi farklı biçimler almaktadır. Detaylar değişse de kadının ikincil konumu sürekli olarak aynı kalmakta her toplumsal sistem ya da tarihi dönem, ataerkil sistemin işleyişine ve toplumsal ve kültürel uygulamalara kendine özgü değişiklikler getirmektedir (Bhasin, 2003:21).

Engels’e göre analık hukukunun çökmesi kadın cinsinin dünya tarihindeki yenilgisi anlamına gelmiştir. Erkeğin evde yönetimi ele almasıyla birlikte kadın erkeğin arzularının kölesi ve çocuk yetiştirme aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Erkeklerin tartışmasız egemenliğinin kabulü ise özel mülkiyete geçişle yaşanmıştır. Özel mülkiyete

geçişle birlikte iş bölümünün ve ürünlerin eşitsiz paylaşımı söz konusu olmuş ve erkek bunların tek sahibi haline gelmiştir (Engels, 2003:56). Ataerkil ideolojilerin erkeğin başat kadının ikincil konumunu meşrulaştırmak ve güçlendirmek için başvurduğu en temel ayrımlardan biri de özel alan-kamusal alan ayrımıdır. Erkeği kamusal alanla kadını ise özel alanla özdeşleştiren ataerkil ideoloji erkeği ekonomik ve sosyal faaliyetlerin asıl sahibi olarak kabul etmekte kadını ev içi roller, doğum ve bakım gibi ücretsiz işlerle ilişkilendirmektedir (Can, 2018:40).

Cinsiyete dayalı iş bölümü, basitçe bir görev paylaşımı anlamına gelmediği gibi, iki cinsiyetin hayatın yükünü eşit olarak paylaşması anlamını da taşımamaktadır. Tersine, kadınların ve erkeklerin böyle konumlandırılmaları, kadınlar aleyhine büyük bir eşitsizlikle ve ciddi ayrımcılıklarla sonuçlanmaktadır. Bu bağlamda kadınlar evle sınırlandırılırken yalnızca belirli işler onlar için uygun görülürken, ataerkil ideoloji ve söylemlerden beslenen bu anlayışa göre ise kadının asıl ve tek kariyeri iyi bir anne ya da iyi bir eş/ev kadını olmasından ibaret olarak görülmektedir (Bora, 2012:180-181). Kadının ezilmişliği ile ikincil konumunu cinsiyetler arası iş bölümü, üretim biçimleri ve özellikle de kapitalizmle açıklayan Marksist feminist görüşler, kadının ev içindeki emeğine sermayenin duyduğu ihtiyaç nedeniyle ezildiklerini ileri sürmektedir. Köklerini Karl Marx ve Frederich Engels'in görüşlerinden alan bu kurama göre, kadınların esas ezilme yeri özel alandır. Marksist feministlerin şüpheyle baktığı ve sorguladığı aile, işçilerin yemek ve çamaşır gibi günlük bakım ihtiyaçlarını ucuza mal ederek, sermayeye kazanç sağlamak ve sonraki işçi neslini üretmektedir (Ersöz, 2018:71). Kadın burada çok yönlü bir sömürünün öznesi olarak yer almakta, erkek emeğinden daha ucuza mal edilen kadın emeği hem kamusal alanda hem de özel alanda sömürülerek çifte sömürüye maruz bırakılmaktadır.

Kadınların genel itibarıyla özel alanla ve özel alandaki bakım ve temizlik işleriyle ilişkilendirilmesi bu alanın onların kontrolü altında olduğu anlamına gelmemektedir. Özel-kamusal ayrımı bağlamında erkek kamusal alanla kadın ise özel alanla özdeşleştirilse de her iki alanda da erkek hakimiyeti söz konusu olmaktadır. Erkek, sadece kamusal alanda değil özel alanda da yöneten ve hükmeden konumunda yer almakta, özel alanın hakimiyeti de erkek egemenliğine göre organize edilmektedir. Hem özel hem kamusal alanın komutasını elinde bulunduran erkek kadına neyi nasıl yapması gerektiği ile ilgili talimatlar vermekte, baskı ve tahakkümü her zaman sürdürmektedir. Burada kadına biçilen rol, özel alanı erkeğin talimatları doğrultusunda düzenlemek şeklinde tezahür etmektedir.

4. Hegemonik erkeklik

Tarihsel süreç içerisinde inşa edilen kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri, yüzyıllardır süregelen cinsiyetler arası bir hiyerarşinin yaratılması ile sonuçlanmıştır. Neredeyse tüm toplumlarda geçerliliğini korumaya devam eden bu düzende pasif, muhtaç ve

ikincil olarak konumlandırılan kadının karşısında güçlü, rasyonel ve hakim konumdaki erkek profili yer almış ve bu bağlamda cinsler arasında sürekli bir ezen-ezilen ilişkisi söz konusu olmuştur. Anaerkil yapıların yerini ataerkil yapıların almasından bu yana ayrıcalıklı olarak görülen ve kutsanan erkeklik olgusu toplumsal ve kültürel yapılar tarafından da desteklenmektedir.

Kadınlık ve erkeklik uyarlamaları genel olarak tüm toplum düzeyinde düzenlenmekte, bu çerçevede özellikle büyük yapıların her biri kadınlık ve erkekliğin belirli toplumsal ortamlarda biçimlenişini etkilemektedir (Connell, 2019:267). Gramsci'nin hegemonya görüşünden hareket edilerek geliştirilen hegemonik erkeklik kavramı, her şeyden önce farklı erkeklikler arasındaki hiyerarşik ilişkiye işaret etmektedir. Connell'in çoklu erkeklikler tanımı, tarihin farklı dönemlerinde ve farklı kültürlerde toplumsal cinsiyetin farklı şekillerde inşa edildiğini; belirli bir kültür içinde, hatta okul ve işyeri gibi tek bir kurum içinde bile birden fazla erkeklik biçimlerinin karşımıza çıktığını anlatmaktadır. Bu farklı erkeklikler birbirleriyle olan hiyerarşi ve dışlama gibi ilişkilerde ortaya çıkmakta ve genellikle erkekliğin, cinsiyetlendirilmiş güç sisteminin merkezinde yer alan hegemonik bir biçimi bulunmaktadır (Akça ve Ergül, 2014: 17). Yani erkeklik de tıpkı kadınlık tanımları gibi sürekli olarak değişmektedir. Hegemonik erkeklik toplum tarafından sürekli onaylanırken diğer erkeklikler ikincilleştirilmekte ve damgalanmaktadır. Homoseksüel erkeklerin heteroseksüel erkekler tarafından hakaret, damgalama ve şiddete maruz kalması bu duruma örnektir.

Hegemonik erkeklik kadınlarla ilgili olduğu kadar, ikincil konuma itilmiş çeşitli erkeklik biçimleriyle de ilgilidir (Connell, 2019:268). "*Eril tahakküm*" çalışmasında erkeklerin kendi erkekliklerini sürekli olarak başkalarına onaylatma durumu içinde olduğunu ifade eden Bourdieu, erkeklerin pek çok tehlikeli işe sırf "kız gibi" ya da "zayıf" olarak görülmemek için girdiğini belirtmektedir. Buna göre orduda, polis teşkilatında veya inşaat sektöründe yapılan tehlikeli işler erkek dünyasından dışlanmamak için yapılmaktadır. Erkekler genelde sadece kadınları değil kendilerinden zayıf olduklarını düşündükleri erkekleri de kendilerine tabi kılmaktadır. Erkeklik; güç, cesaret, duyguları belli etmeme, sessizlik gibi olumlu ifadelerle tanımlanmakta, erkeklerden cesur ve korkusuz olmaları istenmektedir (Kuzu, 2018:183-184). Erkeklerden her yerde gücün ve tahakkümün tek sahibi olması beklenmekte bunu yapmayan erkekler ise damgalanmaktadır. Evli ve karısının görüşlerine önem veren erkeklerle "kılıbık" diye dalga geçilmesi bu durumun en açık göstergesidir. Masaya yumruğunu vurduğunda karısını susturması gereken (!) erkeğin kadının görüşüne değer vermesi ve ona eşiti olarak davranması kabul edilemez bir şeydir.

Doğuştan gelen bir nitelikten çok, edinilen bir anlama sahip olan erkek kimliği, erkekler arasında çeşitli gerilimlere de neden olmaktadır. Bu durum erkeklerin kendi erkekliklerini diğer erkeklere sürekli olarak kanıtlama ve onaylatma olarak tezahür

etmektedir. Bunu başaramayan erkekler baskı, dışlanma ve alaylarla baş etmek zorunda kalmaktadır. Sancar'ın yürüttüğü alan araştırması erkekliğin nasıl korkularla inşa edildiğini gözler önüne sermektedir. Erkeklik korkularını; varolan düzenin değişmesi ve kadının eşitlik talebi, kadınların erkekler üzerindeki üstünlüğünün artması, kontrolün ve iktidarın kaybedilmesi, kadınlar tarafından aşağılanma, kadını geçindirememeye korkusu şeklinde sıralayan Sancar, bu korkuların küçüklükten itibaren inşa edildiğini dile getirmektedir (Sancar, 2009:114-119).

4.1. Hegemonik erkeklik: Yolun sonu mu?

Hegemonik erkeklik kurgusunun en temel dayanak noktalarından biri hiç şüphesiz ki ekonomik güçtür zira bu durum, çalışma yaşamının ve istihdam yapısının yüzyıllardır erkek egemen bir karaktere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak günümüz toplumlarında yaşanan değişimler, teknolojinin başat hale gelerek emek gücünün yerini alması, sendikal gücün zayıflaması, ekonomik krizler, kadınların iş yaşamında giderek daha aktif rol alması ve erkeklerin rakibi haline gelmesi gibi sebeplerle çalışma yaşamında egemenliği elinde bulunduran erkeklerin toplumsal konumlarında gerilemeler ortaya çıkmıştır. Bu durum, erkeğin hegemonyasını kuran, ataerkil sistemin devamlılığını sağlayan ve aynı zamanda erkeğe gücünü veren “para kazanma” rolündeki tekelinin yıkılmasına yol açarak hegemonik erkeklik için bir bunalıma yol açmıştır (Onur ve Koyuncu 2004:36). Tüm bu gelişmeler “bir erkeklik krizi mi doğuyor?” sorusunu akıllara getirirken son dönemde kendine daha güvenli ve daha görünür bir kamusal kimlik edinen gay alt kültürü kendisine gücü, özgüveni yakıştıran erkekliğin, kendi cinsiyetinden, bir anlamda kendi kendisinden korkmasına yol açmıştır. Bu durum, kendisini ötekiler üzerinden kuran erkeklik temsillerini yerinden etmekte, erkekliğin kendini yeniden tanımlaması ihtiyacını doğurmaktadır (Oktan, 2008:156).

Gay alt kültürünün kendine daha görünür bir kamusal kimlik edinmesi ve pek çok ülkede gay evliliklerin yasal hale gelmesi hegemonik erkekliğin aldığı en büyük darbelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağdaş hegemonik erkekliğin en ayırt edici özelliği, heteroseksüel oluşu yani evlilik kurumuyla sıkı sıkıya bağlantılı oluşuyken, tabi kılınmış erkekliğin en önemli biçimi de eşcinsellik ve gay alt kültürü olmaktadır. Bu tabi kılınma hem doğrudan etkileşimleri hem de bir tür ideolojik savaşı gerektirmektedir (Connell, 2019:272). Homofobik eylem ve saldırıların hiç olmadığı kadar artması ve homofobik eylem ve saldırıları gerçekleştirenlerin neredeyse tamamına yakınının heteroseksüel erkeklerden oluşması hegemonik erkeklik krizinin boyutunu da ortaya koymaktadır. Heteroseksüel erkekler, erkekliğe leke sürdüklerini düşündükleri gaylara karşı nefret ve tiksinti duymakta, bu kişilere “ibne”, “dönme”, “yavşak” gibi onları aşağılayan lakaplar takmakta, fırsatını bulduğunda şiddete başvurmakta, hatta bu kişilerin toplumdaki tecrit edilerek öldürülmelerini bile istemektedir.

Son dönemde hiç olmadığı kadar güçlenen feminist hareket sayesinde elde edilen kazanımlar, ataerkil erkeklik kurgusunun ve erkek egemenliğinin alaşağı edilmesi noktasında önemli etkilere sahiptir. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın sona erdirilmesi ve kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması noktasında sürdürülen mücadeleler, kadınların kamusal ve özel alanda daha görünür bir kimlik edinmesi ve siyasal, sosyal, ekonomik olarak pek çok hak elde etmesi ile sonuçlanmıştır. Böylelikle kadınların, kendilerini güçsüz kılan ve baskı ile tahakküm yaratan mekanizmaların farkına vararak bilinçlenmelerinin de önü açılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin farkına varmış ve kendi hak ve özgürlükleri konusunda bilinçlenmiş kadınların baskı ve şiddete uğramaları diğer kadınlara oranla görece daha zordur. Ayrıca bu kadınlar yakın çevrelerini etkileyerek, kendinden sonraki nesilleri de eğitmekte böylece var olan mevcut eşitsizliklerin ve katı toplumsal cinsiyet ayrımlarının ortadan kaldırılmasında kritik bir etkiye sahip olmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, erkeklik kavramını yalnızca erkek grupları arasındaki ilişkiler bağlamında ele almak erkekliği anlamak için yeterli değildir. Dolayısıyla erkeklerin kadınlarla olan ilişkilerine yani anneler, eşler, kızkardeşler ile olan ilişkisine de bakmak gerekmektedir. Connell, erkeklerin hayatlarındaki kadınların erkekliğin inşasında merkezi bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır (Kuzu, 2018:186). Kadınların bu konudaki tavırları erkekliğin inşasında belirleyici bir role sahiptir. Bu noktada özellikle annenin etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Çocuk bakımı genelde annenin görevi olarak tanımlandığı için anne çocukla babadan daha fazla vakit geçirmektedir. Annenin çocuğu yetiştirme tarzı erkeklerin bu konudaki tavır ve davranışlarını etkilemektedir. Erkeklerin anneleri, kızkardeşleri ve eşleri ile olan deneyimleri/ilişkileri hegemonik erkeklik konusundaki düşüncelerin pekiştirilmesi veya değişmesine sebep olabilmektedir.

Hegemonik erkeklik biçimlerinde bir takım değişiklikler ve esneklikler meydana gelse de cinsiyetler arası eşitsiz ilişki ve örüntüler varlığını hala güçlü bir şekilde korumaya devam etmektedir. Günümüzde cinsiyetler arası eşitsizliklere hiç olmadığı kadar yüksek sesle itiraz edilmekte hatta bu itirazlara erkeklerden de destek gelmektedir. Erkekler kadınların sahip oldukları hak ve özgürlükleri desteklediklerini, kadına karşı şiddet ve ayrımcılığa karşı olduklarını dillendirse de cinsiyetçi söylem, tutum ve pratikler durumun hiç de sanıldığı gibi olmadığını ortaya koymaktadır. “Eşim isterse çalışabilir”, “Benden izin aldığı sürece istediği yere gidebilir”, “Ben eşime/kızıma değil çevreye güvenmiyorum”, “Mesela ben de eşime ev işlerinde yardımcı oluyorum, akşam salatayı ben yapıyorum” gibi söylemler çoğu zaman kadınlara ve onların haklarına saygı duyduğunu söyleyen erkekler tarafından dillendirilmekte, bu erkekler ne kadar eşitlikçi ve çağdaş oldukları ile övünmektedir.¹ Dolayısıyla bu durumun erkeklerin

¹ İlgili söylemler için bkz: <https://htkulup.haberturk.com/guncel/haber/1016468-isterse-calisabilir> ve <https://www.milliyet.com.tr/pazar/super-kahramanlar-pelerin-takmaz-ev-isi-yapar-6180896>,

özel alanı deneyimledikleri pandemi sürecinde de sürdürülüp sürdürülmediğinin açığa çıkarılması gerekmektedir.

5. COVID-19 salgını ve erkeklerin özel alan deneyimleri

31 Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaleti Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve yeni bir koronavirüs (2019- nCoV) olarak tanımlanan COVID-19, başta Asya ve Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde etkili olmuş ve 21. yüzyılın en büyük salgınlarından biri haline gelmiştir. Dünya Sağlık Örgütü, COVID-19 salgınına 30 Ocak'ta "uluslararası boyutta halk sağlığı acil durumu" olarak sınıflandırmış, ilk salgının başladığı Çin dışında 113 ülkede daha COVID-19 vakaları görülmüştür. Virüsün yayılımı ve şiddeti nedeniyle 11 Mart'ta küresel salgın (pandemi) ilan eden Dünya Sağlık Örgütü, ülkelere gerekli tedbirleri almaları noktasında uyarı ve tavsiyelerde bulunmuş, ancak salgının önüne yine de geçilememiştir. Türkiye'de COVID-19 ile ilgili çalışmalar 10 Ocak'ta başlamış ve 22 Ocak'ta T.C. Sağlık Bakanlığı Bilimsel Danışma Kurulu toplantısı gerçekleştirilmiş, alınan önlemlere rağmen ilk COVID-19 vakası 11 Mart'ta görülmüştür (TCSB, 2020: 5). Söz konusu vakanın tespitinden bu yana geçen süreçte ülkemizde pek çok tedbir alınırken çeşitli kısıtlamalara da gidilmiştir.

COVID-19 nedeniyle pek çok sektör durma noktasına gelmiş, hükümet salgının yayılmasını önlemek ve halk sağlığını korumak adına pek çok yasak ve kısıtlama getirmiştir. Getirilen yasaklar ve kısıtlamalar kapsamında başta eğlence ve hizmet sektörü olmak üzere farklı sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler, fabrikalar, alışveriş merkezleri (AVM) kapatılmış, kısmi sokağa çıkma yasakları uygulanmış², ulusal/uluslararası seyahat kısıtlamaları getirilmiş, kültür-sanat, eğitim ve spor faaliyetleri iptal edilmiştir. Yaşanan gelişmelerden özellikle işçi sınıfı oldukça olumsuz etkilenmiş, işyerleri kapanan pek çok işçi sosyal güvence ve gelir gibi haklardan mahrum kalmıştır. Pandemi boyunca sosyal, kültürel ve özellikle de ekonomik anlamda sıkıntı çeken vatandaşlar için hükümetin uygulamaya koyduğu destekler de çoğu durumda yetersiz kalmıştır.

Tüm bunların yanında pek çok ülkede salgının yayılmasının önüne geçmek amacıyla devletler zorunlu ya da gönüllü karantina süreçleri başlatarak vatandaşlarına evde kalma çağrılarını yapmıştır. Hastalığın damlacık ve temas yoluyla kolayca bulaşmasına bağlı olarak vakaların çok hızlı bir şekilde artış göstermesi karantina süreçlerinin uzamasına yol açmıştır. Türkiye'de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinden bu yana vatandaşlara dikkatli olmaları konusunda uyarılar yapılmış, hükümet serbest dolaşımı sınırlandırarak, vatandaşların zorunlu olmadıkça evlerinden çıkmamaları gerektiğini ısrarla tekrarlamıştır. Ülkemizde hükümetin tavsiye ve söylemlerine büyük oranda

² Sokağa çıkma yasakları kimi zaman haftasonları ve özel günlerini kapsayacak şekilde genişletilmiş, kimi zaman ise gün içerisinde belirli saatlerde dışarı çıkılmaması şeklinde bir uygulamaya gidilmiştir. Alınan tedbirler kapsamında 20 yaş altı ve 65 yaş üstü vatandaşların sokağa çıkması ise uzun bir süre yasaklanmıştır.

uyulmuş ve vaka sayılarında yaşanan azalmalar sonucunda Haziran ayı itibariyle kontrollü sosyal yaşama geçilmeye başlanmıştır.

Öte yandan pandemi süreci, özellikle evde kalan erkekler için çok da aşına olmadıkları özel alan/ev içi alanı ciddi anlamda deneyimledikleri bir dönem olması sebebiyle önem arz etmektedir. Genel itibariyle ataerkil ideolojilerde erkek kamusal alanla kadın ise özel alanla özdeşleştirilmekte ve özel alana dair her türlü faaliyet kadının işi olarak görülmektedir. Bu bağlamda, özellikle temizlik, bulaşık, yemek ve bakım işleri kadının sorumluluğuna bırakılmakta ve kadınlar bu işleri ücretsiz bir şekilde yerine getirmektedir. Erkekler ise ücretli işlerde çalıştıkları ve görece ailenin geçimini sağladıkları için hem emekleri daha değerli görülmekte, hem de ailede otorite ve gücün asıl sahibi olarak konumlandırılmaktadır. Erkekler için özel alan, çoğu durumda kendilerine hizmet eden eş ve çocuklarının bulunduğu ve çeşitli isteklerinin yerine getirildiği bir alandır. Hanehalkı erkek işten geldiğinde yemeğini hazırlamakta, çayını/meyvesini önüne koymakta, elbiselerini yıkayıp ütölemekte ve sabahları kahvaltısını hazırlayıp işine uğurlamaktadır. Üstelik tüm bunlar kadının asli görevi sayılmakta, bu görevleri yerine getirmeyen kadınlar ayıplanmakta, iyi birer eş/anne olmadıkları gerekçesiyle suçlanmaktadır.

Pandemi sürecinde evde kalarak özel alanı deneyimlemeye başlayan pek çok erkek kadın işi olarak görülen işlerle tanışmış hatta bazen bu işlere kendileri de el atmıştır.³ Hegemonik erkeklik örüntülerinin varlığını güçlü bir şekilde sürdürdüğü günümüz Türkiye’inde bu durum kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerinde bir değişiklik yaşanıp yaşanmadığı sorusunu akıllara getirirse de sürecin daha bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması şarttır. Zira hegemonik erkeklik örüntüleri toplumsal ve kültürel olarak desteklendiği için gündelik yaşamın tüm alanlarına sirayet etmiştir ve söz konusu örüntülerin bu kadar süre içerisinde değişmesi mümkün değildir. Dolayısıyla pandemi sürecinde evde kalan erkeklerin bu süreci nasıl geçirdikleri, ev içi alanla ilgili deneyimleri, süreç içerisinde hegemonik erkeklik örüntülerinin sürdürülüp sürdürülmediği ve kadınların bu süreçte herhangi bir baskı veya şiddete maruz kalıp kalmadıklarının açığa çıkarılması kritik bir önem arz etmektedir.

6. YÖNTEM

Pandemi sürecinde evde kalan erkeklerin evde kalma deneyimlerini, kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerine dair bakış açılarını ve hegemonik erkeklik örüntülerini açığa çıkarma amacıyla tasarlanan bu çalışma için nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, bakış açılarının ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konma amacıyla hareket edildiği bir araştırma sürecini

³ Evde kalan erkeklerin yaptıkları işler için bkz: <https://www.milliyet.com.tr/galeri/evde-kalan-erkeklerin-ev-halleri-sosyal-medyayi-salladi-6178885/5>

ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:39). Nitel yöntemle tasarlanmış araştırmalarda ele alınan konu hakkında derin bir kavrayışa ulaşma çabası göze çarpmaktadır. Bu yönüyle araştırmacı bir kaşif gibi hareket etmekte ve ilave sorularla gerçekliğin izini sürerek muhatabının öznel bakış açısına önem vermektedir (Karataş, 2015:63). Bir saha araştırması olarak gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında, pandemi sürecinde evde kalan 9 evli/flört eden çiftle görüşmeler sağlanmış ve görüşme yapılan çiftler belirlenirken amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, özellikle bilgilendirici olan benzersiz örnek olayları seçmek için uygundur (Neuman, 2014; 323). Böylelikle zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılması mümkün olmakta, belirlenen olayların/durumların açığa çıkarılması için en uygun kişiler araştırmacı tarafından sürece dahil edilmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2018:92). Pandemi süreci erkeklerin evde kalma olgusunu tadararak çok da aşına olmadıkları özel alanı ciddi anlamda deneyimledikleri bir süreç olması sebebiyle benzersiz bir örnek olarak karşımıza çıkmakta, araştırmaya pandemi sürecini evde geçiren evli/flört çiftlerden dahil edilerek önemli bulguların elde edilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu evli/flört çiftler seçilirken pandemi süresince aynı ev ortamını paylaşmaları ve özellikle erkeklerin pandemi öncesi kamusal alanda çalışmaları gibi kriterler gözetilmiş böylelikle özel alan deneyimleri ile evde kalma olgusunun daha iyi anlaşılacağı düşünülmüştür.

Yanı sıra, çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği sahip olduğu belirli düzeyde standartlık ve aynı zamanda esneklik nedeniyle sosyal bilimlerde sıklıkla tercih edilmektedir. Bu teknikte, görüşme esnasında sorulacak sorular önceden hazırlanmaktadır. Buna karşın araştırmacı, görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilmekte ve katılımcıların yanıtlarını açmasını ve ayrıntılandırmasını sağlayabilmektedir. Ayrıca araştırmacının görüşmenin seyrine bağlı olarak soruların yerini değiştirebilmesi ve yeni sorular ekleyebilmesi de mümkün olmaktadır (Türnüklü, 2000:547).

Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken bazı temel noktalar üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki evde kalan erkeklerin evde kalma deneyimlerini nasıl algıladıkları ve bu süreci nasıl yorumladıklarının/tanımladıklarının açığa çıkarılması ile ilgilidir. İkinci olarak pandemi sürecinde toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp rol ve beklentiler ile hegemonik erkeklik örüntülerinin devam ettirilip ettirilmediği, bunun özel alan/ev içi alana nasıl ve ne şekilde yansıdığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Son olarak ise kadınların bu süreçte karşılaşılabilecekleri baskı ve şiddetin boyutunun ortaya konmasına dikkat edilmiştir.

Çalışma esnasında elde edilen veriler analiz edilirken betimsel analizden faydalanılacaktır. Görüşme ve gözlem gibi veri toplama teknikleri sonucu elde edilen verilerin

düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulduğu bu yaklaşımda, doğrudan alıntılara sık sık başvurulmakta, yanı sıra bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurulmakta ve gerektiği yerde olgular arasında karşılaştırmalar da yapılabilmektedir. Genel olarak dört aşamadan oluşan betimsel analiz ilk aşamasında; araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme veya gözlemde yer alan boyutlardan yola çıkarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulmaktadır. Böylelikle verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenmektedir. İkinci aşamada daha önce belirlenen çerçeveye göre veriler okunarak düzenlenmektedir. Bu süreçte verilerin anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmesi önem taşımaktadır. Daha sonra düzenlenen veriler tanımlanmakta ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenmektedir. Süreç sonunda tanımlanan bulguların açıklanmakta, ilişkilendirilmekte ve anlamlandırılmaktadır. Bu aşamada bulgular arasındaki neden-sonuç ilişkileri açıklanmakta, gerektiğinde farklı olgular arasında da karşılaştırmalar yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008:224).

7. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Pandemi süreci boyunca evde kalan erkeklerin evde kalma deneyimlerini, kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerine dair bakış açılarını, hegemonik erkeklik örüntülerinin sürdürülüp sürdürülmediğini ve kadınların bu süreçte yaşadıkları baskı ve şiddetin boyutunu ortaya koyma amacıyla tasarlanan bu çalışmada, katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

Katılımcı Kodu	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Çocuk Sayısı	Medeni Durum	
Ç1	K1	35	Lise	Satış danışmanı	2	Evli
	E1	37	Lise	Satış temsilcisi		
Ç2	K2	24	Üniversite	Müdür yardımcısı	-	Evli
	E2	36	Üniversite	Müdür yardımcısı		
Ç3	K3	29	Üniversite	Satış danışmanı	1	Evli
	E3	30	Üniversite	Bankacı		
Ç4	K4	22	Üniversite	Çalışmıyor	-	Flört
	E4	25	Üniversite	Bilgisayar mühendisi		
Ç5	K5	30	Üniversite	Ev kadını	1	Evli
	E5	29	Üniversite	Öğretmen		
Ç6	K6	50	İlkokul	Bakıcı	3	Evli
	E6	52	Üniversite	Hizmetli		
Ç7	K7	28	Lise	Müdür yardımcısı	1	Evli
	E7	28	Lise	Müdür		
Ç8	K8	61	Lise	Ev kadını	3	Evli
	E8	62	Önlisans	Emekli tekniker		
Ç9	K9	25	Üniversite	Öğretmen	-	Evli
	E9	32	Üniversite	Resepsiyon şefi		

Çalışmanın örneklemini, pandemi sürecini birlikte geçiren evli ya da flört çiftlerden oluşmaktadır. Bu çerçevede yaşları 22-62 aralığında olan biri flört ve 8'i evli olmak üzere toplamda 9 ayrı çift ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan çiftlerden 6'sı çocuk sahibidir ve çiftlerin eğitim ve meslek durumları farklılık göstermektedir.

Çalışma kapsamında verileri çözümlemede kullanılan betimsel analiz çerçevesinde 3 ayrı kategori belirlenmiş ve kategoriler oluşturulurken kuramsal çerçeve ve görüşmelerden elde edilen veriler temel alınmıştır. Bu bağlamda ilk kategori; “Hegemonik erkeklikte yeni kriz: pandemi süreci ve yeni normal”, ikinci kategori; “Ev içi/özel alanla tanışma”, üçüncü kategori ise; “Pandeminin düşündürdükleri: değişen ve değişmeyen yönleriyle toplumsal cinsiyet halleri” başlığını taşımaktadır. Her bir kategori kendi içinde alt kategorilere ayrılmıştır ve belirlenen kategoriler tablolar aracılığıyla betimlenerek yorumlanmıştır.

7.1. Hegemonik erkeklikte yeni kriz: Pandemi süreci ve “yeni normal”

“Hegemonik erkeklikte yeni kriz: Pandemi süreci ve “yeni normal” kategorisi aracılığıyla pandemi sürecinin hegemonik erkeklik örüntülerini sarsan ve krizlere yol açan yönleri açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, öncelikle erkek katılımcıların çalıştıkları sektörler ve pandemide ne kadar evde kaldıkları ile ilgili verilere yer verilecektir.

Katılımcılardan E1 ve E2 tekstil/perakende sektöründe, E3 bankacılık sektöründe, E4 ve E8 bilişim sektöründe, E5 eğitim sektöründe, E6 hizmet sektöründe, E7 hazır yemek sektöründe ve E9 ise turizm sektöründe çalışmaktadır. Katılımcıların evde kalma süreleri 1,5 ay ile 4,5 ay aralığındadır. Pandemi sürecinde en az evde kalan katılımcı E1'dir ve bu süreçte yaklaşık 1,5 aylık bir evde kalma süreci yaşamıştır. E2 ve E8, 3 ay; E3, 3,5 ay; E4, E5, E7 ve E9 4 ay; E6 ise 4,5 ay boyunca evde kalmıştır.

Erkek katılımcıların çalıştıkları sektörler birbirinden farklılık gösterse de söz konusu sektörlerin pandemi sürecinden olumsuz etkilendikleri ve faaliyetlerine kısa süreli de olsa ara verdikleri gözlenmektedir. Bu durum, ataerkil erkeklik kurgusunun ve hegemonik erkekliğin en temel dayanak noktalarından biri olan ekonomik gücün tehdit altında olduğunun kritik göstergesidir. Erkeklerin büyük kısmı için ekonomik güç, hanehalkı üzerindeki egemenliklerinin bir güvencesidir. Bu güvencenin tehlikeye girmesi erkeğin hanehalkı üzerindeki hakimiyetinin büyük oranda sarsılmasına yol açabilmekte ve ev içi ilişkilerin yapısını değiştirebilmektedir. Pandemi süreci hegemonik erkekliğin en temel dayanak noktalarının bir anda yerle bir olabileceğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Yanı sıra, pandemi sürecinde hegemonik erkeklikle ilişkilendirilen pek çok faaliyet geçici olarak durdurulmuş, pandemiden önce normal olan pek çok şey yasaklanmış/kısıtlanmış hatta anormal hale gelmiştir. Pandemi sürecinin yaşamımıza kattığı yeni

tanımlar ve durumlar eskiden geçerli olan “normal”in yerini “yeni normal” in almasıyla sonuçlanmıştır. “Yeni normal”, pandemiyle birlikte yaşamımıza giren yeni norm ve mevcut kuralların değiştiğini ifade etmekte, eskiden geçerli olanların artık geçerliliklerini yitirerek yerlerini yeni olanlara bıraktığına işaret etmektedir. Bu çerçevede erkek katılımcıların pandemi sürecinde ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda ne gibi zorluklar yaşadıkları, bu süreçte en çok neyin/nelerin eksikliğini hissettikleri ve “yeni normal” i nasıl karşıladıkları tespit edilmeye çalışılmış ve Tablo 2 aracılığıyla açıklanmıştır.

Tablo 2: Pandemi sürecinde karşılaşılan zorluklar ve eksiklikler

Katılımcılar	Cümleler/İfadeler
E1	... Çoğu kişi ekonomik olarak zorlanmış ama biz çok etkilenmedik ekonomik anlamda çünkü maaşımı aldım. Onun dışında zaten çok da sosyal biri olmadığım için bir şeylerin eksikliğini pek hissetmedim. Normalde anneleri ziyarete giderdik bu süreçte en çok özlediğim şey onları ziyaret edememek oldu.
E2	Bir kere bu süreç ikimizin de moralini çok bozdu. Daha az para kazandık bu yüzden de ödemelerimizi yapamadık. Benim açımdan en büyük zorluk ekonomi ile ilgiliydi. Yeni ev aldığımız için kredi borcumuzu ödemekte sıkıntı çektik. Ben kendim 13 yıldır bu sektörde çalışıyorum. Ondan önce de sürekli başka sektörlerde çalıştım. İlk kez bu kadar uzun süre evde kaldım ve benim için dışarı çıkamamak, sosyalleşememek çok zordu. Hatta “Artık ne olacaksa olsun” deyip dışarı çıktığım zamanlar da oldu. Evde vakit geçsin diye daha önce yapmadığımız şeyleri yapmaya çalıştık ama daha çok mutfak ile uğraştık.
E3	Pandemi en çok maddi durumumuzu etkiledi ama manevi olarak da çok etkilendik. Salgın olduğu için işler işlemez sürekli evdesin, dışarı çıkamıyorsun, daha önce yaptıklarını yapamıyorsun, kimseyi göremiyorsun, kimse de sana gelemiyor, her şey belirsiz doğal olarak psikolojimiz de etkilendi bu durumdan. Sosyalleşememek, sosyal bir aktivite yapamamak bizi çok yordu. Bu durum büyük problemdi hem eşim hem de benim için. Arkadaşlarla görüşememek, alışveriş yapamamak, tanıdık ziyaretine gidememek, bir mekana gidip canının istediği şeyi yiyememek yani dışarıyla ilgili her şeyi özledim.
E4	...Maddi durumumda bir değişiklik olmadı. Sektörüm gereği çalışmayı evden sürdürdüm, bu yüzden de eşime ⁴ ve köpeğimize daha fazla zaman ayırabildim. Pandemide sosyal açıdan arkadaşlarımdan uzak kalmak ve onlarla görüşememek moralimi biraz bozdu. Aynı zamanda medyadaki kaygılandırıcı haberler hem eşimi hem de beni olumsuz etkiledi. Bu süreçte en çok sosyal faaliyetlerimin özellikle de arkadaşlarımla görüşemememin eksikliğini hissettim. Spor salonlarının kapalı olması da benim için eksiydi.
E5	Pandemi sürecinde ekonomik olarak herhangi bir sıkıntı yaşamadım. Devlet memuru olduğum için maaşım yattı ve ulaşım, yemek gibi ekstra masraflarım ortadan kalktığı için negatif değil pozitif etkilendim. Eşimle ben haftanın en az bir gününü dışarıda geçirmeyi seven insanlarız, onu hiç yapamadık. Bu tabii psikolojimizi olumsuz etkiledi. Beni en çok zorlayan nokta hareketsizlikti. Her ikimiz de aşırı kilo aldığımız için hem fiziksel hem de psikolojik olarak yıprandık. Onun dışında haftada bir ya da iki kez mutlaka halısahaya gider orada enerjimi atardım. O beni deşarj eden bir şeydi. Halısaha maçlarına gitmeyi çok özledim. Uzun süredir futbola karşı ilgin yoktu zaten ama iddia oynardım, onu bıraktım. Bayi alışkanlığım tamamen bitti. Sürecin şöyle bir negatif etkisi oldu; evde küçük çocuk olduğu için sadece onun uyuduğu zamanlarda kendime vakit ayırabildim. Çünkü kitap okuyacağım ya da bilgisayarda çalışacağım zamanlarda hep beni meşgul ediyordu. Bu yüzden kendimi geliştiremedim, alanımla ilgili çalışmalara uzak kaldım.
E6	... ekonomik olarak olumsuz etkilendik çünkü ben işten çıkarıldım. Bankadan kredi çekmiştik onunla geçinmeye çalıştık. Bize en çok etki eden şey sosyalleşememek oldu çünkü gezmeyi çok seven bir aileyiz. Evden çıkmadığımız için herhangi bir etkinliğe gidemedik, kendimiz de bir şeyler yapamadık, kimseyi çağıramadık.

⁴ E4 kodlu katılımcının partnerine eşim diye hitap etmesinin sebebi çiftin evlilik kararı alması ile ilgilidir. 2020 yaz dönemi için yapılan nikah ve düğün planları K4 kodlu katılımcının kız kardeşinin geçtiğimiz aylarda ciddi bir trafik kazası geçirmesi ve hala yoğun bakımda olması sebebiyle ertelenmiştir.

E7	<i>Ekonomik durumumuz kötü etkilenmesi dışında bir sıkıntımız olmadı. Zaten ikimizde çok yoğun çalışıyorduk. İş tempomuz yüzünden normalde de sosyalleşmediğimiz için bu konuda bir sıkıntı yaşamadık. Pandemiye eksikliğini hissettiğim, özlediğim hiçbir şey yoktu.</i>
E8	<i>Pandemi süreci bizi ekonomik olarak çok etkilemedi. Zaten emekliyim ve gelirim belli. Hastalığının (hipertansiyon) vermiş olduğu bir tedirginlik vardı ve bundan dolayı biraz huzursuzduk. Bir de torunumuz var bir tane onu göremedik uzun bir süre o durum canımızı sıktı. Bunun dışında sosyal yaşamım çok etkilendi. Emekli olduğum için günde bir iki saatte olsa bir kahve alışkanlığım vardı. Arkadaşlarla orada buluşup görüşüyorduk. Futbolu ve dizileri takip ediyorduk uzaktan da olsa. Bunların olmaması benim için hep eksiydi. Günlük yaşamımız devam etti bir şekilde. Gazeteydi, televizyondur, telefonda, sosyal medyaydı onlarla oyalanarak günleri geçirdik. Sosyal medyayı yakından takip eden biri olduğum için pandemiye gelişen olayları da hep takip ettim. İnsanların vefat edışı, hastalığın artışı, vaka sayılarının yükselişi bizi kötü yönde etkiledi, üzüldük. Bu haberleri duyduğukça dışarıdan elimizi ayağımızı iyice çektik.</i>
E9	<i>... Dışarı çıkamamak değil de mecburen dışarı çıkmak zorunda kaldığımızda virüsten nasıl korunacağımızla ilgili kaygılar yaşadık. Markete ya da pazara dahi giderken tedirgin olduk, o da biraz psikolojimizi bozdu. Kafe ya da AVM'ye pek giden bir insan değilim zaten. Sinema ve tiyatroyu da çok aramadım çünkü evde zaten izleyebileceğimiz her şeyi izledik. Benim açımdan spor salonlarının ve parkların kapanması kötü oldu. Bu dönemde onlar açık olsa ve faydalanabilseydim daha iyi olurdu.</i>

Erkek katılımcıların ifadelerine bakıldığında özellikle ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak zorlanıldığı dikkat çekmektedir. E2, E3, E6 ve E7 kodlu katılımcılar sürecin ekonomik durumlarını kötü etkilediğini belirtirken, E1, E4, E5 ve E8 kodlu katılımcılar ise gelirlerinde bir değişiklik olmadığı ya da maaşlarını almaya devam ettikleri için ekonomik anlamda bir sıkıntı yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum ekonomik gücü/güvencesi devam eden erkeklerin süreci daha sancısız atlattıklarının bir kanıtıdır.

Bunlara ek olarak katılımcıların büyük çoğunluğunun, hatta neredeyse tamamının, sosyal anlamda zorlandıkları, dışarı çıkamadıkları ya da kimseyle görüşemedikleri için sıkıntı çektikleri göze çarpmaktadır. Bu noktada en çok yakınlarıyla görüşememe ve dışarıda herhangi bir sosyal aktivite yapamamanın eksikliği hissedilirken; halisaha maçları, arkadaş buluşmaları, kahvehaneler, spor salonları ve futbol gibi hegemonik erkeklikle ve kamusal alanla yakından ilişkili olan aktivite ve faaliyetlerin özleildiği gözlenmektedir. Katılımcıların bu tarz faaliyetlerden uzak kalması psikolojilerini olumsuz etkilemiş, ayrıca salgının gün geçtikçe yayılması ve durumun belirsizliği de katılımcılar açısından sıkıntılara yol açmıştır.

7.2. Ev içi/özel alanla tanışma

Söz konusu kategori aracılığıyla pandemi sürecinde evde kalan erkeklerin ev içi/özel alana dair deneyimleri anlaşılmalı çalışılacaktır. Pandemi süreci erkeklerin özel alanı ciddi anlamda ilk kez deneyimledikleri bir süreç olması sebebiyle önem arz etmektedir. Bu çerçevede sürekli olarak kamusal alanda yer alan ve özel alanla pek ilişkilendirilmeyen erkeklerin/hegemonik erkekliğin özel alanı nasıl gördüğü ve yorumladığı “Pandeminin hissettirdikleri ve pandemiye geçen bir gün” alt kategorisiyle, özel alana uyum sağlama ya da sağlayamama süreçleri ile süreç içerisinde yaşadıkları

sıkıntılar, çatışmalar ve tartışmalar ise “Güç savaşları: Çatışmalar ve tartışmalar” alt kategorisiyle açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

7.2.1. Pandeminin hissettirdikleri ve pandemide geçen bir gün

Tablo 3: Katılımcıların sürece dair deneyimleri

Katılımcılar	Cümleler/İfadeler
E1	<i>Ben keyif bile aldım bu süreçten. Ailemle daha çok vakit geçirmiş oldum. Çocuklarla daha çok ilgilendim. Kendi açımdan mesela yemek yapmayı öğrendim. Etli ve sebze yemeklerden tatlılara kadar hepsini yapabiliyorum artık. Sonuç olarak bir işsizlik durumu yoktu ortada, maaşımı da alıyordum. Bu sürecin biteceğini, tekrar işe döneceğimi bildiğim için çok da sıkıntılı ya da sıkıcı bir süreç yaşamadım. Ama işsiz olsaydım ve boş boş otursaydım çok kötü olurdu. İşe geri döneceğimi bilmek beni rahatlatan bir şeydi.</i>
E2	<i>Berbat bir dönemdi. Özellikle evde eşimle sürekli kavga etmek çok kötüydü. Yani her şey, yemeğin tuzu bile kavga sebebiydi bazen. “Evdaki tüm işleri ben yapıyorum, biraz da sen iş yap” deyip durdu sürekli. “Bir çay koy” dediğimde bile koymuyordu mesela. İkimizde çok sıkıldık bu durumdan. O yüzden en ufak şeylerden bile tartıştık.</i>
E3	<i>İlk bir buçuk ay televizyon izleme, yemek yeme, çocukla vakit geçirme ve uyuma şeklinde bir döngüde gidip geldik sürekli. Saatler belirsizleşti bir süre sonra. Ne zaman uyuduk, ne zaman uyandık, ye, iç, yat derken zaman algımı yitirdim resmen. Sürecin verdiği bir huzursuzluk vardı ve bunu eşimle birbirimize yansıttığımız oldu çünkü iki taraf için de can sıkıcı bir süreçti.</i>
E5	<i>Genel olarak hem keyifli hem de sıkıcıydı. Normalde çocuğumla çok vakit geçiremiyordum çünkü akşam eve geç geliyordum ve yorgun oluyordum. Pandemide hergün evde olunca yürütmesine, boy atmasına, gülümsemesine yani her anına tanık oldum. O çok keyifliydi. Eşimle de beraber vakit geçirdiğimiz zamanlar çoğaldı, beraber film izlediğimiz, faaliyet yaptığımız zamanlar da keyifliydi ama aynı ev içinde sürekli yanyana durmak da anlaşılmadığımız noktaları gün yüzüne çıkardı. Genel bir değerlendirme yapacak olursam pandemi süreci olmasaydı daha iyiydi diyebilirim.</i>
E6	<i>...Benim açımdan sıkıcı bir süreç değildi. 34 yıldır hanımla hep beraberiz. Öğretmenlik yaptığım dönemlerde bile ayrı kalmamıştık ama son 3-4 yıldır ikimizde çalışmaya başlayınca eskisi kadar görüşemez olduk. Pandemide birbirimize yakınlaştık. Sıkılma ya da bunalma durumu çok olmadı. Biraz da dinlenmiş olduk, iyi oldu.</i>
E7	<i>Benim açımdan keyifliydi, bunaltan bir yanı yoktu. Tam tersi bu süreç bana çok yaradı. Şöyle söyleyeyim; bizim işimizde çok yoğun bir çalışma tempomuz var. Sabah 6 da evden çıkıp akşam 10’da eve geliyorum. İş maratonumuz sürekli bu şekildeydi. Bu yüzden ailemle vakit geçiremiyordum. Arkadaşlarıma, anne- babama vakit ayıramıyordum. Dışarı çıkamıyordum. Bu dönem benim bol bol dinlenmeme neden oldu. İş başlayınca muhtemelen aynı tempoya geri döneceğim. Stresli bir dönem beni bekliyor.</i>
E9	<i>Evde kalmak bir yandan sıkıcı bir yandan da keyifliydi. Eşimle beraber daha çok vakit geçirmek, birbirimizi daha iyi tanımak keyif aldığım şeylerdi. Dışarı çıkamamak, çıktığında korkmak çok can sıkıcıydı. Bazen de günler monotonlaştı çünkü hergün aynı şeyler...</i>

Tablo 3’deki katılımcılara ek olarak E4; evde çalışmaktan memnun olduğunu, E8 ise; evde kalmaktan keyif almadığını aksine hareketsiz kaldığı ve kilo aldığı için mutsuz olduğunu ifade etmiştir. Pandemi sürecinde evde kalmak ve ev içi/özel alanı deneyimlemek erkek katılımcıların büyük kısmı için sıkıcı geçmişken katılımcılardan bir kısmı da sürecin hem keyifli hem de sıkıcı yanları olduğunu belirtmiştir. Süreçten tamamen keyif aldığını söyleyen tek katılımcılar E1 ve E7’dir. E1, pandeminin geçici olduğunu ve bu süreçte işsiz kalmamış olmanın kendisini rahatlattığını ifade etmiş, E7 de yoğun çalışma temposundan uzaklaşmanın kendisine iyi geldiğini belirtmiştir.

Çalışma kapsamında erkek katılımcılardan pandemide geçirdikleri standart bir günlerini anlatmaları da istenmiştir. Böylelikle evde kalan erkeklerin özel alanı deneyimledikleri pandemi sürecini nasıl değerlendirdikleri ve süreç içerisinde toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp rol ve beklentiler ile hegemonik erkeklik örüntülerinin ne derece sürdürüldüğü de açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, katılımcıların neredeyse tamamına yakınının benzer deneyimler yaşadığını gözler önüne sermiştir. Uyanma/güne başlama saatleri farklılık gösterse de evde kalan erkeklerin genel itibarıyla yemek, dinlenme, dizi/film izleme, internet/sosyal medyada vakit geçirme ve uyuma şeklinde bir döngüde bu süreci atlattıkları dikkat çekmektedir. E6, pandemideki standart bir günü şu şekilde anlatmıştır:

“Sabah saat 7 gibi kalktık genelde. 9 gibi kahvaltı yaptık. Sonra televizyon izliyorduk. Ben daha sonra sosyal medya ve internette vakit geçiriyordum. Öğlene kadar böyle oyalanıyordum. Öğlen vakti yemek yiyorduk hanımla, bir çay içiyorduk. Arkasından ben biraz uyuyordum. Sonra bahçeye iniyorduk, hanımla muhabbet ediyorduk. Akşam vakti beraber yürüyüş yapıyorduk. Akşam yemeği yedikten sonra en geç 11-12 gibi uyuyorduk. Tüm günü evde geçirmek dışında hayatımızda bir değişiklik olmadı.”

Saatler farklılaşsa da E3, E4 ve E5 kodlu katılımcılar hariç erkek katılımcıların tamamına yakınının standart bir günü E6 kodlu katılımcı ile neredeyse birebir aynıdır. E3 ve E4 kodlu katılımcıların her ikisi de sektörleri gereği evden çalışmaya (home office) başlamış ve mesailerini evde sürdürmüşken E5 ise yalnızca arada bir online ders ve toplantılara katılmıştır. Bunların yanında E2; *“Eşim kendini mutfak robotu gibi hissetmiş olabilir... Bu yaştan sonra en kolayı televizyon izlemek oluyor sanırım ben de öyle yaptım.”*, E5; *“Eşim her gün 3 öğün yemek yapmak zorunda kaldı, doğal olarak da zorlandı.”*, E8; *“Ev içerisinde varsa bir iş onu yapıyordum. Eğer o da yoksa çekiliyordum bir köşeye televizyonu gazeteyle onlarla ilgileniyordum, eşim de evle uğraşıyordu.”* ve E9; *“Daha sonra ben genelde telefonda oyun oynuyorum ya da internette dizi izliyorum. Çünkü eşim genelde gündüzleri ev işleriyle uğraşiyor.”* gibi ifadelerle hegemonik erkeklik örüntüleri ile toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp rol ve beklentilerin pandemide de sürdürüldüğünü göstermiştir. Kadınlar bu süreçte kendi görevleri(!) sayılan yemek, çamaşır, bulaşık, temizlik gibi işleri yerine getirirken, evde kalan erkekler ise evin reisi olarak hizmet edilen, istekleri yerine getirilen ve bu süreci evde dinlenerek geçiren kişiler olmaya devam etmişlerdir.

Bu noktada dikkat çeken bir diğer detay çocuklu erkekler ile ilgilidir. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular evde kalan erkeklerin çocuk bakımı konusunda eşlerine yardımcı olduklarını ve günde bir iki saatte olsa çocuklarıyla ilgilendiklerini ortaya koymuştur. Bu bağlamda E1, E3, E5 ve E7 kodlu katılımcılar günün belirli bir bölümünü çocuklarına ayırdıklarından bahsetmiştir. E1, çocuklarına ödevlerinde yardımcı olduğunu ve onlarla oyunlar oynadığını, E3, eşi temizlik yaparken çocukla ilgilendiğini, E5, her gün çocuğu evin yanındaki parka götürdüğünü ve çocukla bir

iki saat oyun oynadığını, E7 ise eşine çocuk bakımı konusunda yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Bu durum hegemonik erkeklik örüntülerinde yeri olmayan ve kadınların görevi olarak görülen çocuk bakımı konusunda evde kalan erkeklerin de sorumluluk almaya başladığının göstergesi olmakla birlikte erkeklerin yalnızca yardımcı bir rol üstlendikleri de unutulmamalıdır.

i. Güç savaşı: Çatışma ve tartışmalar

Çatışma ve tartışmalar, hegemonik erkeklikle özdeşleştirilen güç ve gücün kullanımının özel alandaki durumunun tespiti için son derece önemlidir. Pandemi dolayısıyla kamusal alandan ayrılmak zorunda kalan erkeklerin güç mücadelesini özel alana taşıyıp taşımadığı, bu alandaki çatışma ve tartışmaların ne ölçüde arttığının tespiti ile mümkündür. Bu çerçevede evde kalan erkeklerin özel alandaki hakimiyet mücadeleleri, eşleri ve çocuklarıyla tartışma yaşayıp yaşamadıkları, nelere müdahale ettikleri ve hangi alanlarda hakimiyet kurmak istedikleri Tablo 4 aracılığıyla açıklanmıştır.

Tablo 4: Çatışma ve tartışmalar	
Katılımcılar	Cümleler/İfadeler
E1	<i>Eşimle hiç kavgamız olmadı çünkü normalde de hiç tartışmayız. İkimizde sessiz sakin insanlar olduğumuz için evde bağırış- çağırış falan hiç olmaz ama çocuklarla tartışma yaşadığımız oldu. Ders çalışma ve ödev konusunda bazen sorun yaşadık çünkü ikisi de ders çalışmak istemiyordu.</i>
E2	<i>Bu dönemde tartışmalarımız %100 arttı. Ben genelde sınırlendiğimde evi terkederim eşim sakinleşene kadar çünkü sakinleşmediğim zaman ya bir şeyleri kırıyorum, ya bir şeyleri tekmiyorum ya da kendi aramızda itiş-kakaş oluyor. Sinirimiz geçene kadar birbirimizden ayrı kalmamız gerekiyor. Bu süreçte onu yapamadık. Birbirimizi çok kırdığımız zamanlar da oldu. Hatta ayrılmanın eşliğine de geldik bir dönem ayrılmayı bile düşündük. Zaten anlaşamadığımız bazı noktalar vardı. Pandeminin stresi ve beraber geçirdiğimiz sürede bunlar daha da arttı. Daha fazla tartışmaya başladık. En küçük şeylerden bile tartışyorduk. "Neden ışığı kapatmadın?", "neden çorabını buraya çıkardın?", "ben çamaşırları serdim kurmuş. Neden toplamadın, güneşte yanmış" ve daha bir sürü şey. Her şey kavga sebebi olabiliyordu yani, yemeğin tuzu bile. En çok gelecekle ilgili konularda tartıştık. Özellikle de ekonomik nedenlerden dolayı. Borcumuzu nasıl ödeyeceğiz, işimize ne zaman döneceğimizle ilgili kavgalar ettik.</i>
E3	<i>Tabii ki de tartışma yaşadık. Yaşamaz olur muyuz ya. Sonuçta aynı evin içindesin. Tartışmalarımız daha da arttı hatta. Kısa vadeli bir süreçti ama kimse dışarı çıkamadığı için o içindeki belirsizliği, bunalımı aile içine yansıttı. Hani öyle büyük bir tartışma olmadı ama ufak tefek tartışmalar yaşadık, sürecin verdiği huzursuzluğu bazen birbirimize yansıttığımız oldu. Ortada tartışmaya değer bir şey yokken tartıştığımız da oldu. En basitinden yemek bile problem oluyordu aramızda. Bizim 2 yaşındaki oğlanla bile tartıştık. Dışarı çıkıp oynamak istiyordu, biz de çıkarmadığımız için huysuzlanıyordu.</i>
E4	<i>Zaman zaman elbet tartışma yaşıyoruz ancak pandemi sürecinin evde ekstra gerilim yarattığını düşünmüyorum. Eşimin kardeşinin durumu gereği desteğe ihtiyacı olduğu zamanlar oluyor. Bazen bu desteği yeterince veremiyorum ya da yeterince sık kendisiyle ilgilenemiyorum. Bu durum eşimin kardeşinin sağlığı ile ilgili kaygıları olduğu dönemlerde tartışmalara sebep oldu.</i>

E5	<i>Geçirilen vakit arttıkça tartışmalarda artıyor tabii. Yani eşimle iyi anlaşıyoruz. Saygı ve sevgi konusunda aramızda bir sıkıntı yok ama hayat felsefelerimiz biraz farklı. Uyuşmadığın noktaların farkına varıyorsun bir nevi. Daha önceden de belki biliyorsun bu uyuşmazlıkları ama bu dönemde net şekilde açığa çıkıyor. Tartışmalarımız genelde ekonomik temelliydi yani kökünde maddi boyut vardı. Bayanlarda genelde evim güzel olsun takıntısı vardır. Evde değiştirmeyi istediği şeyler oldu; yemek masası, mutfak dolapları gibi. Çalıştığım için ve yorgun olduğumu düşündüğü için bu istekleri dillendirmiyordu. Ben de evde olunca bu istekleri gün yüzüne çıktı. Ben de öyle “tamam ya yaparız, ederiz” demeyi seven biri değilim. İsteddiği şeylerin yakın zamanda olmayacağını söyleyince bazı çatışmalar yaşadık. Bir de ev işleri konusunda biraz sıkıntı yaşadık, mesela iş yoğun olunca; “çamaşırları da sen asıver”, “ben çocukla ilgileniyorum, bulaşıkları yıkayıver” gibi sözler, şuna da sen el atıver durumu oldu. Normalde ben tüm gün çalıştığım için benim yorgun olduğumu düşünüp benden bir şey beklemezdi. Evde kalınca benden bir beklenti içine girdiğini hissettim. Küçük çocukla ilgileniyorum ama eşim ilgilenmediğimden yakındı. Bir de evde vakit geçirinca ev hanımlığının ne kadar zor bir şey olduğunu anladım.</i>
E6	<i>Genel olarak tartışmalarımızda bir artış oldu. Hanımla tartışmaya, kavgaya hiç girmedik ama küçük kızla tartışma yaşadığımız oldu baya. Çünkü o evde çok sıkılıyordu ve dışarıya çıkmak istiyordu. Bir de bu yaz düşünleri olacaktı onun stresini çok yaşadı ve o konuda çok tartıştık. Diğer iki çocuk zaten evli. Onlar evde yoktu. Hanım yemeğimi, çayımı önüme koyuyordu, sonra canı ne yapmak isterse onu yapıyordu. Birbirimize pek karışmıyorduk. Ben yatığımda o bana niye yatıyorsun demez ya da o yatığında ben ona niye yatıyorsun demem. Birbirimize müdahale etmediğimiz için ikimizde rahatlık. Sanki ben evde yokmuşum gibi o istediği şeyi yapabiliyordu. Mesela ben evdeyken o dışarıya hava almaya çıkıyordu, kendi işleriyle uğraşıyordu. Serbestti yani. Ama mesela ben onu sıksam, hemen, müdahale etsem rahatsız olana başlar aynı şekilde o da bana aynısını yapsa ben de rahatsız olurum.</i>
E8	<i>Olmaz olur mu ya, ufak tefek de olsa tartışmalar oldu. Zaten o kaçınılmaz, gün içinde işler işlemez birtakım aksi hareketler oluyor. Karım titizdir ve temizliğe çok önem verir. Onunla ilgili tartışmalarımız oldu. Evi temizleyince kirletiyorsunuz, dağıtıyorsunuz diye kızması dışında bir şey yoktu. Çocuklardan biri evli, oğlan askerlik yapıyor, en küçük kız da yeni evlendi. O yüzden evde çocuk yoktu. Karımla da temizlik dışında çok tartışmadık. Normal seyrinde ilerledi yani.</i>
E9	<i>...Öyle çok bir tartışmamız olmadı ama temizlik yapma konusunda sürtüştüğümüz oldu. İkimizde evde olduğumuz için eşim evin düzenine daha çok dikkat etmeye başladı. Atıyorum koltuğun örtüsü bozulsun eşim hemen düzeltiyordu. Normalde kendisi tek başınayken ev bu kadar dağılmıyormuş. Elinde sürekli çamaşır suyu bir yerleri sildi. Eşim o konuda daha titizken ben daha rahattım. O yüzden tartışmalarımız oldu.</i>

Tablo 4’deki katılımcılara ek olarak E7 de eşiyile herhangi bir konuda tartışma yaşamadığını belirtmiştir ancak diğer katılımcıların ifadelerine bakıldığında pandemi sürecinde ev içi/özel alandaki tartışmalarda artış yaşandığı gözlenmiştir. E1 ve E7 hariç katılımcıların tamamı tartışma ve anlaşmazlık yaşanan konularda artış olduğunu dile getirmiştir. Yaşanan tartışmaların genelde toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp rol ve beklentiler ile ilgili olduğu göze çarparken kadınların kendilerinin biricik görevi sayılan ev işlerini içselleştirerek benimsedikleri dikkat çekmektedir. Bununla birlikte E2’nin; “Neden ışığı kapatmadın?”, “neden çorabını buraya çıkardın?”, “ben çamaşırları serdim kurumuş. Neden toplamadın, güneşte yanmış” ifadeleri, E5’in; “Normalde eşim benden ev işi beklemez ama mesela iş yoğun olunca; “çamaşırları da sen asıver”, “ben çocukla ilgileniyorum, bulaşıkları yıkayıver” gibi sözler, şuna da sen el atıver durumu oldu” sözleri, E8’in; “Karım titizdir ve temizliğe çok önem verir. Evi temizleyince kirletiyorsunuz, dağıtıyorsunuz diye kızması dışında bir şey yoktu” ve E9’un; “Eşim

evin düzenine daha çok dikkat etmeye başladı. Eşim o konuda daha titizken ben daha rahattım. O yüzden tartışmalarımız oldu” şeklindeki ifadeleri kadınların kendilerinin görevi/sorumluluğu sayılan işler konusunda evde kalan erkeklerden birtakım beklentiler içerisine girdiğinin göstergesidir. Kadınlar, evi dağıtan ve yeterince titiz davranmayan eşlerinden bu konuda daha dikkatli davranmalarını beklerken, bazen de ev işlerine yardımcı olmalarını istemiştir. Bu durum, kadınların özel alanda uzun süre vakit geçiren partnerlerinden hegemonik erkeklik örüntülerinin dışına çıkarak ev temizliği/düzeni konusunda bazı sorumluluklar üstlenmelerini beklediklerinin belirtisidir.

7.3. Pandeminin düşündürdükleri: Değişen ve değişmeyen yönleriyle toplumsal cinsiyet halleri

Bu kategori aracılığıyla, pandemi sürecinin toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp rol ve beklentiler üzerinde bir değişim yaratıp yaratmadığı, ev içi/özel alanda herhangi bir iş bölümüne gidilip gidilmediği, eğer bir iş bölümü söz konusuysa bu iş bölümünün cinsiyetçi bir yapıya sahip olup olmadığı açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Yanı sıra, süreç içerisinde evde kalan ve eşleri ile daha çok vakit geçiren kadınların hegemonik erkekliğin gücünü/baskısını ne derece hissettikleri ve herhangi bir şiddete maruz kalıp kalmadıkları da tespit edilecektir. Bu çerçevede sözü edilen olgular “Cinsiyetçi pratikler ve iş bölümü”, “Baskı ve şiddet” ile “Geleceğe dair planlar” alt kategorileri altında irdelenecektir.

7.3.1. Cinsiyetçi pratikler ve iş bölümü

Tablo 5: Toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp rol ve beklentiler ile hegemonik erkeklik örüntülerinin yeniden üretimi

Katılımcılar	Cümleler/İfadeler
E1	<i>Eşim arada çalışmaya devam ettiği için tüm ev işleri bana kaldı diyebilirim. Temizlik, yemek, bulaşık, çamaşır falan hep bendeydi. Bir nevi ev hanımlığı yaptım aslında. Çocuklarla iş bölümü yaptık ama. Her sabah odalarını yataklarını kendileri topladılar. Kendi odalarının temizliğini kendileri yaptılar.</i>
E2	<i>İşbölümü yapıldı tabii ki de. Eşim temizliğe başladığında devamını ben getirip bitiriyordum. Ev süpürmek, cam silmek, ev boyamak gibi işlerin hepsini yaptım. Zaten tadilat tamirat işlerinin hepsi bendeydi. Eşim genel olarak temizlik işleriyle uğraştı ama pandemi döneminde bulaştığı daha çok ben yıkamışımdır herhalde. Eşim yıkadığım bulaşıkları da pek beğenmiyordu aslında ama ben yine de yıkıyordum.</i>
E3	<i>Yapılmadı aslında. Yemek, bulaşık, temizlik gibi işleri hep eşim yaptı. Ben genelde çocuğa baktım. Eşim evin işleriyle uğraşırken ben çocukla ilgilendim.</i>
E4	<i>Tam bir iş bölümü yapılmadı ama ev içerisinde herkes her işle ilgilenir normalde. Ancak ikimiz de evde olsak dahi ben çalıştığım ve eşimin daha çok boş vakti olduğundan evin bahçesi ve yemek yapma işleriyle daha çok o ilgilendi. Ben de bulaşık ve çamaşırları yıkadım, temizliğe ve bahçeye yardım ettim. Market alışverişine de beraber gittik.</i>

E5	<i>Paylaşım yapmadık. Günü gün içinde yaşayan bir aileyiz. Normalde maço bir erkek değilim. Eşim çocukla ilgilenirken, onun altını değiştirirken bulaştığı yıkarım ya da çamaşır asılması gerekiyorsa zaten asarım. Ama şöyle söyleyeyim. Biraz da ataerkil bir aileden geldiğimiz için sanırım kafanda biraz şekillendirirsin hani kadının yapması gereken işler, erkeğin yapması gereken işler diye. Tabi bu konuda her işi eşim yapsın modunda değilim ama ikimizin de işi yoksa çamaşırın asılmasını ondan beklerim. O nasıl evde musluk ya da priz bozulduğunda benden bir şeyler yapmamı bekliyorsa ben de eğer ikimiz de eşit koşulsak ev işlerini ondan bekliyorum. Ben de eşim ev hanımı olduğu için onlara bazı koşulları sağlamam gerektiğinin farkındayım aynı şekilde.</i>
E6	<i>Süreç içinde bir paylaşım gitmedik. Genellikle hanım yapıyor tüm ev işlerini. Ben sadece bazı günlerde onlara sürpriz yapıp arada yemekleri yapıyordum. Mesela pandemide ekmeğimizi evde yapmaya başladık ve ekmeği hep ben yaptım. Önceden hiçbir şeyi yapmazdım ama şimdi ekmeği yapıyorum. Tatlı yapmayı öğrendim birkaç yeni yemek tarifi yaptım internette öğrenerek. Yani arada sırada iki haftada bir falan bunları yaptım. Ama evin günlük işlerini hep hanım yaptı. Çamaşır, bulaşık, sil, süpür işlerini hiç yapmadım. Tamir edilecek bir şey olduğunda ben yapıyorum zaten.</i>
E7	<i>Bir iş bölümü yapılmadı. Ama ben ona yardım ettim yine de. Genel olarak yemek konusunda yardımcı oldum çünkü yemek yapmayı seviyorum. Pandemiden önce de yemek yapıyordum. Bu süreçte %80 ben yaptım yemekleri.</i>
E8	<i>İş bölümü olmadı ama herhangi bir iş yapılması gerektiğinde üzerimize düşeni yaptık tabi ki. Eşim bunu getir der getiririz, götür der götürürüz. Belirli olarak bu iş senin bu iş benim durumumuz olmadı ama mesela her sabah kahvaltı benim işimdir. Sabahleyin kahvaltıyı hep tek başıma hazırlarım. Evde ara sıra temizlik işlerine de yardımcı oldum. Mesela hanımın erişemediği, yüksek yerlerin tozunu ben aldım. Market alışverişi ve evin ihtiyaçları da bana aitti, onları yaptım. Elimden ufak tefek tamirat işleri de geliyor teknik eleman olduğum için ama bu dönemde evde çok sıkıntı olmadı.</i>
E9	<i>Şöyle söyleyeyim biz de zaten hep bir iş bölümü vardı. Evde bir iş yapılacaksa onu yapacak kişi bellidir. Mesela yemekleri eşim yaparken salatayı ben yaparım. Bulaşıkları biri yıkar biri durular ya da biri makineye dizdiyse diğeri yerleştirir. Temizlik yapıldığında eşim süpürme, toz alma işlerini halleder, balkon ve banyoyu ben yıkarım ve yerleri silerim. Bu dönemde haftada bir temizlik olduğunda aynı şekilde her şeyi bölüşerek yaptık.</i>

Erkek katılımcıların ifadeleri değerlendirildiğinde yalnızca E1 kodlu katılımcının evin tüm sorumluluğunu üstlendiği dikkat çekmektedir. Eşinin arada çalıştığını belirten E1; “*Bir nevi ev hanımlığı yaptım aslında.*” ifadeleriyle yemek, bulaşık, temizlik gibi tüm işleri yaptığından bahsetmiştir. Buna ek olarak E2 ve E9 kodlu katılımcılar ise ev içerisinde iş bölümü yapıldığını belirtmiştir. E2; “*Eşim temizliğe başladığında devamını ben getirip bitiriyordum. Ev süpürmek, cam silmek, ev boyamak gibi işlerin hepsini yaptım.*” ifadelerini kullanırken, E9 kodlu katılımcı da evde bir iş bölümünün halihazırda var olduğuna ve bunun pandemi sürecinde de devam ettirildiğine vurgu yapmıştır.

E3, E4, E5, E6, E7 ve E8 kodlu katılımcılar ise ev içerisinde herhangi bir iş bölümü yapılmadığını ancak bazı işlerde eşlerine yardımcı olduklarını belirtmiştir. Söz konusu katılımcıların ifadeleri; yemek, bulaşık, çamaşır, çocuk bakımı ve temizlik gibi kadının görevi sayılan işler konusunda eşlerine arada sırada da olsa yardımcı olduklarını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda E5’in; “*Biraz da ataerkil bir aileden geldiğimiz için sanırım kafanda biraz şekillendirirsin hani kadının yapması gereken işler, erkeğin yapması gereken işler diye. Tabi bu konuda her işi eşim yapsın modunda değilim ama ikimizin de işi yoksa çamaşırın asılmasını ondan beklerim. O nasıl evde musluk ya da*

priz bozulduğunda benden bir şeyler yapmamı bekliyorsa ben de eğer ikimiz de eşit koşulsaydık ev işlerini ondan bekliyorum.” sözleri ev içerisindeki cinsiyetçi iş bölümünün varlığına işaret etmektedir. Üstelik diğer erkek katılımcıların ifadeleri de, net bir şekilde dile dökülme de, kafalarda bu tarz bir şablonun bulunduğunu kanıtlayacak cinstendir. E3’ün; “Yemek, bulaşık, temizlik gibi işleri hep eşim yaptı. Ben genelde çocuğa baktım”, E6’nın; “Genellikle hanım yapıyor tüm ev işlerini. Ben sadece bazı günlerde onlara sürpriz yapıp arada yemekleri yapıyordum”, E7’nin; “Genel olarak yemek konusunda yardımcı oldum çünkü yemek yapmayı seviyorum.”, E8’in; “Belirli olarak bu iş senin bu iş benim durumumuz olmadı ama mesela her sabah kahvaltı benim işimdir. Evde ara sıra temizlik işlerine de yardımcı oldum. Mesela hanımın erişemediği, yüksek yerlerin tozunu ben aldım.” ifadeleri söz konusu işleri aslında kadınların yaptığını, evde kalan erkeklerin ise yalnızca yardımcı bir rol üstlendiklerini veya bu yardımı bir “sürpriz” ya da “lütuf” olarak nitelendirdiklerinin ispatıdır. Sonuç itibarıyla erkek katılımcıların ifadeleri, pandemi sürecinde ev içerisinde tam anlamıyla bir iş bölümünün söz konusu olmadığını, varolan paylaşımların cinsiyetçi bir yapıda olduğunu ancak katılımcıların bir kısmının sınırlı da olsa bazı sorumluluklar üstlendiğini göstermektedir.

7.3.2. Baskı ve şiddet

Tablo 6: Kadına yönelik baskı ve şiddet

Katılımcılar	Cümleler/İfadeler
K2	<i>Ben zaten evi seven bir insan olduğum için memnundum evde olmaktan. Normalde de yaptığım şeyleri yaptım. Evde temizliğe daha çok dikkat etmeye başladık. Psikolojik ya da fiziksel bir şiddet hissetmedim ama ekonomik olarak zordu bizim için. Ödeyeceğimiz krediler vardı ve maaşımız daha azdı. O konu baya sıkıntı oldu.</i>
K3	<i>Daha fazla baskı ve sorumluluk hissettim. Bu süreçten önce eşim çalışıyordu. Pandemi sürecinde kendisi evde olduğu için yemek ve mutfak işleriyle daha fazla uğraşmak zorunda kaldım. Pandemi olduğu için hijyene, ev temizliğine ekstra dikkat ettim, her gün standart çamaşır yıkama rutininim oldu. Evde çocuk var ve çok çabuk hasıtalık kapıyor. Tedirgin oluyorduk ya hasıtalık kaparsak diye. Onun dışında ikimizin de maaşları azaldı bu süreçte. Mesela eşimin maaşı yarı yarıya düştü. Benim işyerimde primler kalktı, sadece maaş ödemesi yapıldı. Onda da “acaba maaş verilecek mi?” diye hep tedirgindim. Planladığımız ödemeleri yapamadık bu yüzden. Yani her şey bir anda altüst oldu. Biz de harcamalarımızı daha dikkatli yapmaya çalıştık. Psikolojik olarak da yıprandım baya. Paranoyak gibi oldum.</i>
K4	<i>Pandemi süreciyle her evde olduğu gibi bizim evde de gergin ve panik bir hava hakim oldu. Benim üzerimde de bir sorumluluk artışı ve baskı vardı. Bu baskı ailenin her bireyinde oldu tabii ki ve bu baskı daha çok sağlıklı kalabilmeyle ilgiliydi. Hasıtalık kapmamak için hareketlerimi kısıtlamak zorundaydım. Bu durum ekstra bir gerilim yarattı. Evde daha hijyenik bir ortam tesis etmek adına temizliğe çok önem vermeye başladım. Hatta bazı yerlerde bu paranoyaya dönmüştü yani kapı kollarını sürekli çamaşır suyuyla yıkamak elleri yıkayıp tahrış etmek gibi. Fiziksel ya da cinsel bir şiddet olmadı ama pandemide gördüğüm en büyük şiddet psikolojik olarak yıpranma neden olan sözlerdi. Aile üyelerimden ve eşimden çok fazla “dikkatli ol”, “ellerini bir yerlere değme”, “insanlara yaklaşma” gibi ikazlar aldım ve bu beni baya yıprattı. Aynı zamanda kendim de düşüncelerimi hakim olamayıp zaman zaman ciddi boyutlarda kendimi yıprattım.</i>

K5	<i>Üzerimde daha çok baskı hissettim. Eşim sürekli evde olduğu için sorumluluklarım ve evin yükü daha da arttı. Nasıl desem kısıtlanma durumu oldu biraz ama eşim normalden daha çok yardımcı oldu bu süreçte. Ev işleri ve çocuk konusunda destekliydi. Ben de eşim evde olduğu için daha özenli olmaya çalıştım. İşler işlemez evde bazı tartışmalar oldu. Uzun süre aynı evin içinde kalınca tartışma olmaması mümkün değil. Fiziksel şiddet olmadı hiç ama sözlü şiddete biraz maruz kaldım. İkimizin de bunaldığı, sıkıldığı zamanlar oldu ve birbirimize yansıttık bunu. Birbirimizi kırdık biraz ama büyük bir tartışma yaşamadık. Onun dışında ekstra bir şey olmadı zaten aşağı yukarı herkesin yaşadığı şeylerdi biz de biraz yaşadık.</i>
K6	<i>Daha titiz davrandım temizlik konusunda. Önceden iki günde bir temizlik yaparken şimdilerde her gün temizlik yapıyorum bir de daha detaylıca yapıyorum. Yemek ve çamaşır gibi işlerde eskisi gibi olmuyor, daha fazla uğraşıyorum onlarla. Evdeyken şiddet durumu olmadı çok şükür. Eşimle normalde de kavga etmeyiz. Kavga edeceğimiz bir konu da yok zaten. Sadece ekonomik olarak biraz sıkıntıya girdik o kadar.</i>
K8	<i>Yani çok etkilenmedik desem yeridir. Evde zaten kimse olmadığı için- eşimle ben varız sadece- ev işlerim aynı kaldı. Yaşamımızda çok bir farklılık olmadı. Sadece arkadaş çevresi, dertleşecek birinin olmaması biraz bunalttı beni. O benim üzerimde baskıydı. Çok şükür kötü bir şey yaşamadık. Eşim öyle çok karışmaz bana. Hani bayanları en çok erkeklerin "onu yapmadın", "bunu yapmadın" gibi söylemleri sıkar ama bizde öyle bir şey olmadı. Gezme konusunda olsun, yemek, iş konusunda olsun bana müdahale etmez. Hatta yardım istediğimde, bir iş istediğimde de beni kırmaz, yapar sağolsun.</i>
K9	<i>Bu süreçte kendimi daha baskı altında hissettim çünkü bir yandan da canlı derslerimi yapmaya çalışıyordum. Yani evdeydim ama aynı zamanda çalışıyordum da. Derse girmeden önce yapacağım işler varsa koştur koştur onları yapıyordum. Ders bitiyorsa bu sefer de kalan işlerim için koşturuyordum. Mesela yemek yoksa hemen yemek yapmaya başlıyordum ya da ben dersleyen bir yer dağıldıysa -çünkü eşim evdeydi ve bazen bir şeyleri alıp yerine koymuyordu,- onu topluyordum ya da eşime söylüyordum o ilgileniyordu. Bu durum beni biraz sıkı. Çünkü normal okul varmış gibi değildi benim için, mesai saati tanımı yoktu. Diyelim sabah kalktın ve bir şey yapmaya başladın bir anda mesaj ya da mail gelebiliyordu. Yani okulun sorumlulukları çok olunca ve buna evin sorumlulukları da eklenince ben baya baskı altında hissettim. Ama eşim bu konuda çok destekliydi. Canlı dersim varsa eşime "sen şunları halledebilir misin?" diyordum. Dersim bittiğinde ve o işleri kontrol ettiğimde gerçekten de o işler yapılmış oluyordu ve bu beni rahatlatan bir şeydi. İkimizin sorumlulukları açısından bir şey değişmedi. Sorumluluklarımızın farkındaydık. Kim ne yapacağını bildiği için bu konuda zorlanmadık. Ama dediğim gibi ev düzeni konusunda bir sıkıntı oldu. Sürekli evde olduğumuz için sürekli bir dağınıklık durumu vardı ve evi toparlayıp durdum. Onun dışında ekonomik olarak herhangi bir sıkıntım olmadı çünkü okuldan maaşımı tam aldım. Anlaşamadığımız bir konu olmadığı için psikolojik şiddete olmadı. Fiziksel ve cinsel şiddet normalde de hayatımızda yok çok şükür. Bu süreçte de olmadı.</i>

Tablo 6'daki katılımcılara ek olarak K1; "Pandemide evde hijyene çok fazla dikkat etmeye çalıştık. Ekonomik ve psikolojik şiddeti çok hissettim aslında ama bu eşimle alakalı değildi. Arada maaşım gecikiyordu ve lüzumsuz yere sokağa çıkan insanlar yüzünden psikolojim bozuluyordu.", K7 ise; "Normal hayatımıza devam ettik. Pandemi yokmuş gibi davrandık. Günlük temizliği her gün yaptım. Herhangi bir şiddet de görmedim. Eşimle bir sıkıntımız olmadı çok şükür. Her şeyi anlaşarak yaptığımız için sıkıntı yaşamadık" ifadelerini kullanmıştır. Kadın katılımcıların ifadeleri temel alındığında kadınların neredeyse tamamına yakınının pandemi sürecinde üzerlerinde daha fazla baskı ve sorumluluk hissettiği gözlenmiştir. K3'ün; "Pandemi sürecinde eşim evde olduğu için yemek ve mutfak işleriyle daha fazla uğraşmak zorunda kaldım.", K4'ün; "Evde daha hijyenik bir ortam tesis etmek adına temizliğe çok önem vermeye başladım. Hatta bazı yerlerde bu paranoyaya dönmüştü.", K5'in; "Eşim sürekli evde olduğu için sorumluluklarım ve evin yükü daha da arttı.", K6'nın; "Daha titiz

davrandım temizlik konusunda. Önceden iki günde bir temizlik yaparken şimdilerde her gün temizlik yapıyorum bir de daha detaylıca yapıyorum. Yemek ve çamaşır gibi işlerde eskisi gibi olmuyor, daha fazla uğraşıyorum onlarla.” ifadeleri asıl baskının yemek, temizlik, düzen gibi ev işleriyle alakalı olduğunu ortaya koymaktadır. Pandemi sürecini eşleriyle birlikte evde geçiren kadınlar kendilerinden beklenen ve kendilerinin biricik görevi sayılan işler konusunda ekstra baskı ve sorumluluk altına girmiştir. Yanı sıra K9 kodlu katılımcının; *“Okulun sorumlulukları çok olunca ve buna evin sorumlulukları da eklenince ben baya baskı altında hissettim.”* sözleri çalışan bir kadının pandemi sürecinde de çifte yüke maruz kalmaya devam ettiğini kanıtlamaktadır. Oysaki pandemide evden çalışmaya devam eden erkek katılımcılar için (E3, E4, E5) böyle bir durum söz konusu olmamıştır.

Pandemi sürecinde üzerlerinde ekstra baskı ve sorumluluk hisseden kadın katılımcıların genel olarak en çok ekonomik ve psikolojik şiddete maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Fiziksel ya da cinsel bir şiddetten bahsetmeyen kadın katılımcılarla ilgili dikkat çeken önemli detaylardan biri bazı katılımcıların bu tarz bir şiddete uğramalarını şükredilecek bir şey olarak görmeleridir. K6'nın; *“Evdeyken şiddet durumu olmadı çok şükür.”*, K8'in; *“Çok şükür kötü bir şey yaşamadık.”*, ve K9'un; *“Fiziksel ve cinsel şiddet normalde de hayatımızda yok çok şükür.”* ifadeleri Türkiye’de kadına yönelik şiddetin boyutunu, yaygınlığını ve kadınların bu konudaki endişelerini kanıtlar cinstendir. Farkında olarak ya da olmayarak dilden dökülen “şükür” kelimesi, kadına yönelik şiddetin her geçen gün arttığı günümüz Türkiye’inde kadınların şiddete uğramadıkları için kendilerini şanslı saydıklarının göstergesidir.

7.3.3. Geleceğe dair planlar

“Geleceğe dair planlar” kategorisiyle erkek katılımcıların pandemi süreci sonrasında yapmayı istedikleri ya da yaşamlarında değiştirmeyi planladıkları şeyler açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Söz konusu kategori Tablo 7 aracılığıyla açıklanmıştır.

Tablo 7: Katılımcıların pandemi sonrası planları

Katılımcılar	Cümleler/İfadeler
E2	<i>Uzun süre beraber bir şey yapmayı düşünmüyorum. Beraber tatile bile çıkmayı düşünmüyorum artık öyle söyleyeyim. Gidersem de zaten tek başıma gideceğim diye konuştuk kendisiyle. Bence bayanlarla anlaşmak çok zor. Evlendikten sonra daha da zorlanıyorum. Evliliği tavsiye etmiyorum.</i>
E3	<i>...İlerleyen dönemlerde kimseye muhtaç kalmadan, bir firma ya da kişi altında çalışmadan kendi işimizi kurmak, birikim yapıp kendi kendimize yetmek istiyoruz.</i>
E5	<i>Her zaman Antalya olsun, Türkiye'nin diğer illeri olsun gezme, görme, oraların meşhur tatılarını deneme gibi bir hayalim vardı. Hem Antalya'nın hem de Türkiye'nin güzelliklerinin daha çok tadını çıkarmayı planlıyoruz.</i>
E6	<i>İkimizde tekrar çalışma hayatına dönmeyi planlıyoruz. Çalıştığım zaman kendimi daha genç, daha işe yarar hissediyorum, o yüzden tekrar çalışmak istiyorum. Bir de hanımla uzunca bir gezi planımız var. Bir ay boyunca kendi aracımızla Karadeniz, Ege, Akdeniz gezeceğiz.</i>

E7	<i>İşten çıkıp bulunduğum sektörü değiştirmek istiyorum. Geleceğimle ilgili olarak soru işaretlerim var çünkü bu sektörde daha fazla ileri gidebileceğimi düşünmüyorum, hatta biliyorum. Şuanda yaşım 28 ve bu sektörde bu şekilde en fazla çalışabileceğim yaş sınırı 35. 35 yaşından sonra bu sektörde çalışma gücüm kalmaz, o gücü kendimde bulamam.</i>
E9	<i>... İkimiz de gezmeyi, yeni yerler görmeyi çok seviyoruz onları ertelemiştik. Onu yapacağız. Bir de yeni ev almayı planlıyoruz. Bu süreçte krediler düştüğü için kendi evimizin olması fikri bizi heyecanlandırdı. Ama bunu yatırım olarak mı yoksa yaşayacağımız yeni bir yer olarak mı yapacağız ona karar vermedik. Bir de temastan kaçınmaya çalıştığımız için şahsi arabamız olsa daha iyi olur daha rahat ederiz diye düşündük. Bu ara onu araştırıyoruz. Fiyatları takip ediyoruz.</i>

Tablo 7'deki katılımcılara ek olarak E1 ve E8 yaşamlarında değiştirmek istedikleri bir şey olmadığını belirtmiş, E4 ise; *"Sektörüm sebebiyle genel bir evde çalışma eğilimi var ve evde çalışmaların devam etmesini umut ediyorum. Bir de sporu özledim, daha çok spor yapacağım."* ifadelerini kullanmıştır. Katılımcıların genel itibarıyla işleriyle veya daha çok gezmek ile ilgili planlar kurdukları görülmektedir. E3, kendi ekonomik bağımsızlığını sağlamak isterken, E7 ise daha baskı altında hissetmeyeceği bir sektöre geçiş yapmayı düşünmektedir. Söz konusu katılımcıların ifadeleri patron hegemonyasından kurtulmak istediklerinin işaretidir. Özel alanda hakim konumda olan erkek katılımcıların kamusal alanda da bu hakimiyetlerini sürdürme arzusunda oldukları ya da en azından daha az baskıya razı oldukları görülmektedir. E5, E6 ve E9 kodlu katılımcılar ise aileleriyle birlikte daha fazla gezmeyi planladıklarını, E2 kodlu katılımcı ise bunu yalnız başına yapacağını ve "bayanlarla" anlaşmanın çok zor olduğunu dile getirmiştir. E2'nin pandemi sürecinde eşiyle tartışmalarında %100 bir artış yaşandığını söylemesi ve *"Yemeğin tuzu bile kavga sebebiydi bazen. "Evdeki tüm işleri ben yapıyorum", "Biraz da sen iş yap" deyip durdu sürekli. "Bir çay koy" dediğimde bile koymuyordu mesela."* ifadeleri kavgaların asıl sebebinin hegemonik erkeklik örüntülerinin ev içi alanda da devam ettirilmesiyle ilgili olduğunun göstergesidir. E2 kodlu katılımcının; *"Uzun süre beraber bir şey yapmayı düşünmüyorum."* demesi bu durumdan rahatsızlık duyduğunu kanıtlamaktadır.

8. SONUÇ

Tarihsel, kültürel ve gelişimsel olarak erkeklik; kadınlardan kaçış ve kadınsılığın reddedilmesi ile yakından ilgilidir. Brannon (1976) bu olguyu, kadınlığa uzaktan da olsa göndermede bulunan hiçbir şeyin yapılamaması ve kadınlığın devamlı olarak inkarı olarak tanımlamaktadır (Kimmel, 2013:95-96). Bu çerçevede kurulan hegemonik erkeklik örüntüleri, hem kamusal hem de özel alanda sürekli olarak yeniden üretilmekte, erkekler kadınlarla özdeşleştirilen özel alandan ve buradaki işlerden kendilerini soyutlayarak yalnızca birer otorite figürü olarak boy göstermektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, bu durumun pandemi sürecinde de devam ettirildiğini göstermektedir.

Pandemide evde kalarak ev içi/özel alanı deneyimleyen erkek katılımcıların büyük kısmı süreci yemek, dinlenme, dizi/film izleme, internet/sosyal medyada vakit geçirme ve uyuma şeklinde bir döngüde geçirmişken, kadın katılımcıların tamamına yakını ise

temizlik, çamaşır, bulaşık ve çocuk bakımı gibi kendilerinin asli görevi olarak görülen işler konusunda üzerlerinde daha fazla baskı ve sorumluluk hissetmiştir. Ayrıca evden çalışmaya devam eden kadın katılımcılardan biri çifte yüke maruz kalmışken, evden çalışmaya devam eden erkek katılımcılar için böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Öte yandan, kadın katılımcılar süreç içerisinde evde kalan eşlerinden/partnerlerinden kendilerinin görevi sayılan işler konusunda yardım beklemiş ve birtakım beklentiler içerisinde girmiştir. Özellikle ev düzeni ve temizliği konusunda eşlerinden hassasiyet bekleyen kadınlar, özel alanda kendileriyle beraber vakit geçiren partnerlerinden hegemonik erkeklik örüntülerinin dışına çıkarak bazı sorumluluklar üstlenmelerini talep etmiştir. Bu durumu Türkiye’de ailenin yapısında ve katı toplumsal cinsiyet rollerinde yaşanan değişimlerle açıklamak mümkündür. Hukuk önünde erkeklerle eşit haklara sahip olan, eğitim olanaklarından daha fazla yararlanmaya başlayan, iş yaşamında boy gösteren ve haklarının farkında olan kadınların toplumsal konularında görece iyileşmeler yaşanırken, evlilik ve aile içi beklentilerde de bir değişim gerçekleşmiştir. Artık erkeklerden eş olarak daha duygusal ve paylaşımcı olmaları, çocuklarla ev işleriyle daha fazla ilgilenmeleri ve eşleriyle daha çok işbirliğine gitmeleri beklenmektedir (Avşar, 2017:234-236).

Erkeklerden beklenen söz konusu “*daha*”lar hegemonik erkeklik örüntüleri ve katı toplumsal cinsiyet rollerinde köklü olmasa da birtakım değişimlerin yaşanmasıyla sonuçlanmıştır. Barutçu ve Hidir’in (2016), yeni bir babalık formu olarak profeminist babaların varlığını ortaya koydukları saha çalışması, babalık rolleri ve erkeklik inşasında yaşanan söz konusu değişimleri gözler önüne sermesi sebebiyle önem arz etmektedir. Çocuk bakımına ve ev içi işlere eşit katılmaya çalışan, çocuklarını cinsiyetçi kodlar aşılardan yetiştirme eğiliminde olan profeminist babalar, kendilerini toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı kişiler olarak tanımlasalar da, erkeklik ve babalık rolleriyle ilgili pek çok sıkıntı ve çelişki yaşamaktadırlar. Babalar, eşitlikçi olma konusunda çaba gösterebilirler de genel bakış açısı yine de en iyi bakım rolünün anneye ait olduğu yönünde olmaktadır. Pandemi sürecinde evde kalan erkeklerin büyük kısmının da böyle bir bakış açısıyla hareket ettikleri göze çarpan önemli bir detaydır. Süreç içerisinde ev içi/özel alanda tam anlamıyla bir iş bölümüne gidilmemesi ve evde kalan erkeklerin genelde yardımcı bir nesne olarak eşlerine arada sırada çeşitli işlerde destek vermeleri bu durumun en büyük kanıtıdır. Dolayısıyla, pandeminin cinsiyetçi pratikler ile hegemonik erkeklik örüntülerinde köklü bir değişiklik yarattığını söylemek mümkün değildir. Aksine çoğu cinsiyetçi pratik ve örüntü pandemi boyunca sürdürülerek yeniden üretilmiştir. Öte yandan, erkek katılımcılar pandemi sürecinde en çok ekonomik ve sosyal anlamda zorlanmıştır. Süreç içerisinde gelirlerinde azalma olan ya da işten çıkarılarak evde kalan erkekler hem psikolojik, hem de ekonomik olarak olumsuz etkilenirken, hegemonik erkeklik örüntüleri ile ilişkilendirilen futbol, halısa, arkadaş buluşmaları gibi sosyal aktivite ve faaliyetlerin de eksikliği hissedilmiştir.

Yanı sıra pandemi süreci ev içi/özel alandaki çatışma ve tartışmaların artmasına yol açmış, kadın katılımcılar süreç içerisinde en çok psikolojik ve ekonomik şiddete maruz kaldıklarını, fiziksel veya cinsel bir şiddete uğramadıklarını belirtmiştir. Salgın ve savaş dönemlerinin kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddeti artırdığı göz önünde bulundurulduğunda ortaya böyle bir tablonun çıkması ilgi çekicidir. Bu durum kadınların cinsel ya da fiziksel şiddete uğradıkları için utanmaları ve çoğu durumda dillendirmekten çekinmeleri ile ilgili de olabilir. Zira 1992 Bosna Savaşı'nda 20 bin kadın ve çocuğun tecavüze uğraması, Ruanda ve Sierra Leone'de binlerce kadın ve çocuğun cinsel şiddet ve tecavüz mağduru olması (Wood, 2010: 127-129), kadınların savaş ve çatışma durumlarında ekstra risk altında olduğunu kanıtlamakla birlikte Birleşmiş Milletler verileri de, pandeminin başlamasından bu yana acil yardım hatlarına yapılan aramalarda gözle görülür bir artış yaşandığını ortaya koymaktadır. 2020 Nisan ayında yapılan çağrılarda bir önceki aya göre örneğin Lübnan ve Malezya'da 2 kat, Çin'de ise 3 kat artış gerçekleşmiştir. Ayrıca Google gibi arama motorları Avustralya'da ev içi şiddet konusunda yardım almak için son 5 yıldır görülenin çok üstünde arama yapıldığını bildirirken, İngiltere'deki en büyük destek kuruluşu kendilerini arayanların oranının yüzde 700 artış gösterdiğini açıklamıştır.⁵ Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun Başvuru Karşılama Raporlarına göre ise Türkiye'de pandemi sürecinde kadına yönelik şiddet devam etmiş, destek hattını arayanların sayısında Nisan ayında % 55, Mayıs ayında %78'lik bir artış yaşanmıştır (KCDP, 2020).

Çeşitli STK ve gönüllü kuruluşlar tarafından paylaşılan raporlar da, pandemi döneminde Türkiye'de adeta bir kadın kıyımı yaşandığını ortaya koymaktadır. Süreç içerisinde şiddet uygulayan erkekler ile şiddete uğrayan kadınların ve çocukların aynı mekan içinde zorunlu olarak bir arada kalmaları ev içi şiddeti arttırırken, kadınların ve çocukların uğradığı şiddeti duyurma ve başvurma mekanizmalarına ulaşmaları da güçleşmiştir. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun Mart, Nisan ve Mayıs 2020 raporlarına göre toplamda 70 kadın erkek cinayetine kurban gitmiş, 47 kadın ise şüpheli bir şekilde ölü bulunmuştur. Kadınların en güvenli olmaları gereken yer olan evlerinde dahi öldürülmeleri, kolluk kuvvetlerine ulaşmada güçlük çekmeleri, kendilerine yönelik şiddet ve tehdit vakalarını kolluk ve yargıya taşıdıklarında dahi gerekli olan koruma ve cezalandırmaların sağlanamaması kadınların bu süreçte kaderlerine terk edildiğinin göstergesidir (KCDP, 2020). Ortaya koyulan bu veriler pandemi süresince Türkiye'de ve dünyada kadına şiddet olaylarının arttığını ortaya koysa da bu çalışmaya katılan kadın katılımcıların daha çok psikolojik ve ekonomik şiddete maruz kaldıkları, fiziksel veya cinsel bir şiddete uğramadıkları görülmüştür. Farklı bölge ve illerde daha geniş bir katılımcı kitlesiyle yapılacak çalışmalar sonucunda daha farklı sonuçlar elde edilebilir.

⁵ Detaylı bilgi için bkz: <https://turkey.un.org/tr/40112-bm-genel-sekreteri-pandemi-sirasinda-evde-siddete-son-verme-cagrisi-yapti> ve <https://turkey.un.org/tr/43714-covid-ve-kadınlar>, Erişim tarihi: 11.08:2020

Kadınlık ve erkeklik yüzyıllar boyunca kültürel ve toplumsal yapılar tarafından inşa edilerek pekiştirilen örüntülere sahiptir. Söz konusu örüntülerin değiştirilmesi ve cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması ancak toplumun tüm yapı taşlarını kapsayacak köklü değişikliklerle mümkündür. Bu çerçevede aileden, okula, siyasetten, ekonomiye kadar her kuruma çok büyük sorumluluklar düşmekte özellikle de bireylerin sosyo-kültürel gelişimlerinde önemli rollere sahip olan aile ve eğitim kurumlarının tavrı ve duruşu son derece önemli hale gelmektedir. Kamusal ya da özel alan farketmeksizin cinsiyetler arası eşitsizlik ve ayrımcılıkların sona erdirilmesi ancak bireylerin bu konuda eğitilmesi ve farkındalıklarının artırılarak bilinçlendirilmeleri ile mümkün olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no grant support.

KAYNAKLAR

- Annot, M. (1982), Erkek Hegemonyası, Sosyal Sınıflar ve Kadınların Eğitimi, Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanaklar ve Sınırlar (ed: F. Sayılan).1. Baskı, Dipnot Yayınları. Ankara.
- Avşar, S. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Tarihsel Rollerini Yitiren Erkekliğin Çöküşü: Küllerinden “Yeni Erkek” liğin Doğuşu. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 224-241.
- Barutçu, A. ve Hidir N. (2016). Türkiye’de Babalığın Değişen Rollerini: (Pro)Feminist Babalar. *Fe Dergi* 8 (2), 27-45.
- Bhasın, K. (2003). Toplumsal Cinsiyet:Bize Yüklenen Roller (çev: Kader Ay). Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bora, A. (2012). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar (der: K. Çayır; M. A. Ceyhan) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. 25. Baskı. Pegem Akademi. Ankara.
- Can, Y. (2018). Ataerkil İdeoloji Tartışmaları, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi (ed: D. Şenol, H. E. Kaya). 1. Baskı. Lisans Yayıncılık. İstanbul.
- Connell, R. W. (2019). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika, (çev: C. Soydemir). 4. Baskı. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Engels, F. (2003). Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni. 3. Baskı. Eriş Yayınları
- Ersöz, A.G. (2018). Kuramsal Feminizm Tartışmaları. Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi (ed: D. Şenol, H. E. Kaya). 1. Baskı. Lisans Yayıncılık. İstanbul.
- Güdücü, B. (2018). Biyolojik Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi (ed: D. Şenol, H. E. Kaya). 1. Baskı. Lisans Yayıncılık. İstanbul.

- Heşen, Ö. (2010). Tevrat, İncil Ve Kuran-ı Kerimde Kadın Bedeni. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, (2020). Nisan ve Mayıs 2020 Başvuru Karşılama Raporları. <http://kadincinayetleriniurduracagiz.net/>, Erişim Tarihi: 10.08:2020
- Kimmel, M. S. (2013). Homofobi Olarak Erkeklik: Toplumsal Cinsiyet Kimliğinin İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik, (Çev: M. Bozok) *Fe Dergi* 5, (2). 92-107.
- Kuzu, Ş. L. (2018). Erkeklik Çalışmaları. Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi (ed: D. Şenol, H. E. Kaya). 1. Baskı. Lisans Yayıncılık. İstanbul.
- Neuman, W. L. (2014). Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 1. Cilt. (çev: S. Özge). 7. Baskı. Yayın Odası. Ankara.
- Oktan, A. (2008). Türk Sinemasında Hegemonik Erkeklikten Erkeklik Krizine: Yazı-Tura ve Erkeklik Bunalımının Sınırları. *Selçuk İletişim* 5 (2), 152-166.
- Onur, H. ve Koyuncu, B. (2004). Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalleşme Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler. *Toplum ve Bilim*, 101, 31-49.
- Sancar, S. (2009). Erkeklik: İmkansız İktidar- Ailede Piyasada ve Sokakta Erkekler. Metis Yayınları. İstanbul.
- TCSB. (2020). COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu): Genel Bilgiler, Epidemioloji ve Tanı. <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-rehberi.html>. Erişim tarihi: 13.07.2020.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(4), 543-559.
- Wood, E. J. (2010). Sexual Violence During War: Toward an Understanding of Variation. *Gender, War and Militarism: Feminist Perspectives*, 124-137.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık. Ankara.